

İKİNCİ MEŞRUTİYET'İN TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİ DEMOKRASİSİNE ETKİLERİ

Semih ŞEN*

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı padişahlarının yüzyıllar boyunca sahip olduğu mutlak monarşi düzeninin, İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile sona erdirilmesinin ardından Türkiye'deki demokratikleşme sürecine olan etkilerini incelemektir. Çalışmada, öncelikle İkinci Meşrutiyet dönemi ele alınmış; bu dönemdeki olumlu ve olumsuz demokratik gelişmeler, seçim dönemleri ve siyasi olaylarla birlikte değerlendirilmiştir. İkinci Meşrutiyet'in Cumhuriyet dönemi üzerindeki doğrudan etkileri, demokratikleşme ve anti-demokratikleşme yönünden başlıklar halinde sunulmuştur. Veriler, ikincil kaynaklardan elde edilerek Osmanlı Devleti İkinci Meşrutiyet dönemi ile erken Cumhuriyet dönemi karşılaştırmalı bir analizle incelenmiştir. Bu dönemdeki demokratikleşme, siyasi partileşme, kadın hareketleri ve seçim süreçlerindeki hızlı değişim, Türkiye'nin siyasi yapısını derinden etkilemiştir. Çalışma, bu demokratik mücadelelerin Türkiye'ye olan etkilerini ortaya koyarak, Türkiye'nin demokratikleşme sürecinin kökenlerini anlamaya yönelik önemli bir bakış açısı sunmaktadır. İkinci Meşrutiyet'in Türkiye'ye olan etkilerini özgün bir şekilde irdelemek, çalışmanın değerini artıran önemli bir unsurdur.

Anahtar Kelimeler: İkinci Meşrutiyet, Osmanlı Devleti, Türkiye, Demokrasi, Demokratikleşme

THE EFFECTS OF THE SECOND CONSTITUTIONAL PERIOD ON DEMOCRACY IN THE REPUBLIC OF TÜRKİYE PERIOD

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the effects of the democratic transition process in Türkiye following the abolition of the absolute monarchy system that had been in place for centuries under the Ottoman sultans, with the proclamation of the Second Constitutional Era. The study primarily focuses on the Second Constitutional Era, evaluating both the positive and negative democratic developments during this period, along with the electoral periods and political events. The direct effects of the Second Constitutional Era on the Republic period are presented in terms of democratic and anti-democratic developments. The data, obtained from secondary sources, is analyzed through a comparative method between the Ottoman Second Constitutional Era and the early Republic period. The rapid changes in democratization, political party formation, women's movements, and electoral processes during this period deeply impacted Türkiye's political structure. The study provides important insights into the effects of these democratic struggles on Türkiye helping to understand the roots of Türkiye's democratization process. A distinctive analysis of the effects of the Second Constitutional Era on Türkiye adds significant value to this research.

Keywords: Second Constitutional Era, Ottoman, Türkiye, Democracy, Democratization

* YL: Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, semihsenakademi@gmail.com,

1. GİRİŞ

Meşrutiyet kavramının kökeni Arapça “şart” kelimesindedir ve bu kelimenin türetilmesiyle oluşmuştur. Tanımı ise belirli bir hükümdarın önderliğinde varlığını sürdüren parlamento yönetimi olarak yapılmaktadır. Osmanlı Devleti’nde ise Jön Türklerin önderliğinde 1876 Anayasası ile başlayan ve iki yıl içinde sona eren; ardından 1909 yılında yapılan değişikliklerle devam eden olan siyasi ve hukuki dönemler Meşrutiyet dönemleri olarak adlandırılmaktadır. Meşrutiyet kavramı Osmanlı Devleti yöneticileri arasında ancak 19. Yüzyılın sonlarına doğru konuşulmaya başlanan siyasi bir kavram halini alabilmiştir. O dönemlerde meşrutiyet tam anlamıyla meclise ve anayasaya sahip olan saltanatın– hilafetin rejimi olarak bilinmekteydi. Meşrutiyet kavramı 1876 yılına ilan edilmiş olan Kanun-i Esasi’den önce Esad Efendi’nin Hükümet-i Meşruta eserinde “anayasal monarşi” olarak tanımlanmıştır (Ayna ve Kuyuncu, 2021: 70).

Osmanlı Devleti, Sultan II. Mahmud’un yenileşme çabalarıyla birlikte yapısını değiştirmeye başlamıştır. Bu değişimlerin içinde, çalışmamızda İkinci Meşrutiyet döneminin bir evrim niteliğinde yön verdiği demokrasi üzerinden değerlendirme yapılacaktır. Dönem içerisinde anti-demokratik sayılacak olaylar da yaşanmasına rağmen, daha önce padişahın yetkilerinin bu derece sınırlandırıldığı, çoklu siyasal yaşam ve seçimlere gidildiği, laikliğe dair uygulamaların ortaya konduğu, sivil toplum kuruluşlarının ve cemiyetlerin serbestçe kurulduğu, kadınların da siyasete girişinin ilk adımının atıldığı başka bir dönem olmadığı için; İkinci Meşrutiyet dönemi Türk siyasal tarihi açısından bakıldığında değerli sayılabilecek bir dönem barındırmaktadır. Bu dönem içerisinde yaşanmış olan olumlu ve olumsuz gelişmeler özellikle Erken Cumhuriyet dönemi içerisinde yapılmak istenen reformları doğrudan etkilemiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşanan İkinci Meşrutiyet dönemi sürecindeki çeşitli gelişmelerin, Türkiye Cumhuriyeti dönemine olan etkilerini incelemek ve bu etkileri ortaya koymaya çalışmaktır. Araştırmada, “İkinci Meşrutiyet döneminde yaşanan demokratik ve anti demokratik olayların etkileri ne olmuştur?”, “Bu dönemde yaşanan olaylar Cumhuriyet dönemine nasıl etki etmiştir?” soruları sorulmuş ve cevapları aranmıştır.

Bu çalışmada, ikincil kaynaklardan elde edilen verilerle, Osmanlı İmparatorluğu’nun İkinci Meşrutiyet dönemi ile erken Cumhuriyet dönemi karşılaştırmalı analiz yöntemiyle incelenmiştir.

Sorulan sorular ve araştırma yöntemi çerçevesinde hazırlanan bu çalışma, Giriş bölümü dışında dört ana bölümden ve sonuç bölümünden oluşmaktadır. Birinci Bölümde Türklerin demokratikleşmeye dair ilk adımların neler olduğundan kısaca bahsedildikten sonra İkinci Bölümde İkinci Meşrutiyetten söz edilmiştir. Daha sonra Üçüncü Bölümde ise demokrasinin değerlerinden olan seçimlerin İkinci Meşrutiyette nasıl gerçekleştiğinden söz edildikten sonra, son bölüm olan Dördüncü Bölümde ise İkinci Meşrutiyet döneminde gerçekleşen olayların demokratikleşme ve Türkiye Cumhuriyeti üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Böylece, Osmanlı Devleti’nin son döneminde yaşanan İkinci Meşrutiyet sürecinin, Cumhuriyet dönemine olan doğrudan etkilerini somut verilerle ve karşılaştırmalı analizle ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. TÜRKLERDE DEMOKRATİKLEŞMEYE YÖNELİK İLK ADIMLAR

Her ne kadar Türk siyasi tarihine baktığımızda halkın özgür bir şekilde seçme ve seçilme hakkını düzenli bir aralıkta olmasa ve günümüzdeki gibi halkın her kesimine eşit bir şekilde fırsat vermese bile Tanzimat Fermanı dönemi sonrası Islahat Fermanı dönemi içerisinde Muhassıllık Meclisleri ile kısmen elde ettiğini görüyoruz. Bu seçimler doğrudan Osmanlı toplumunun bir talebi olmadan, halktan mali açıdan daha faydalı bir şekilde vergi toplanması amacıyla ortaya atılmıştır (Şakacı, 2009). Halkın elde etmiş olduğu kısıtlı bu hak, uygulanırlılığı; etkisi gibi konulara bakılmaksızın, devletin var oluşundan itibaren mutlak monarşi ile yönetilen bir toplum için demokratikleşmeye yönelik önemli bir adım ve bu yolda elde edilen önemli bir tecrübedir. Daha sonra Avrupa’daki gençlik hareketlerine benzer bir hareket olarak ortaya çıkan Jön Türk hareketinin de, Muhassıllık Meclisleri gibi devletin mutlak monarşisini kısıtlama ve halka demokrasi bilgisi öğretme potansiyeli olan bu kurumun mutlak monarşiyi zedelediğini farkına varmış olması ve bu hasardan kendine bir güç çıkartmış olması muhtemeldir.

Yine de 1908 yılından itibaren başlayan İkinci Meşrutiyet dönemi, kurulacak olan yeni Türk devletinin provasının yapıldığı, hataların notlarının çıkartıldığı ve modern toplum seviyesine ulaşılacak potansiyelin sınındığı bir dönemdir. Bu zaman diliminde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin meydana getirdiği ve toplumun da buna uyum sağlamaya çalıştığı demokratikleşme kavramı, liberalizmin yayılmaya başlaması, millet kavramının ortaya çıkışı gibi anılar, Türkiye Cumhuriyeti'ne uyum sağlama sürecini olumlu etkilemiştir. Zaten görülmektedir ki toplumun belirli bir kısmı, İkinci Meşrutiyet'i istemekteydi. Özellikle bu döneme giden yolda, Osmanlı Devleti içerisinde belirli bir kesimde edebiyat ile uğraşanlar eserlerinde bu döneme yer vermiştir. Örnek olarak, II. Meşrutiyet için Efsuncu Baba romanında en güzel devir veya en hoş zaman anlamına gelen Devr-i Dilara (Gürpınar, 2021:1) nitelendirmesi kullanılmıştır. Bu ve bunun gibi çeşitli nitelendirmeler aslında II. Meşrutiyet'in Türk edebiyatının belirli camialarında ve toplumda ne denli olumlu vurgu yaptığını ve ne denli beklenti yarattığını ortaya koymaktadır. Öyleyse, İkinci Meşrutiyet döneminin Türk siyasi tarihi açısından değerli bir dönem olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti dönemi üzerine yapılacak araştırmaların, bu dönemde yaşanan önemli olaylar üzerinden derinlemesine incelenmesi gerekmektedir. Çünkü bu olaylar, dönemin toplumsal, siyasi ve kültürel yapısını anlamak ve Türkiye'nin demokratikleşme sürecine etkilerini ortaya koymak açısından büyük bir önem taşımaktadır.

3. İKİNCİ MEŞRUTİYET

3.1. İKİNCİ MEŞRUTİYET'İN İLANINDA JÖN TÜRKLER

Çoğu kaynakta² Genç Osmanlı Cemiyeti'nin kökeni İttifak-ı Hamiyyet adlı derneğe bağlanmış olduğu görülse de Kaya Bilgegil ve Burak Onaran'ın bulgularına göre gizli olan bu cemiyete verilmiş olan isim İttifak-ı Hamiyye değil, "Meslek" olmuştur. Genç Osmanlı Cemiyeti'nin adı ise ilk kez Londra şehrinde çıkan "Muhbir" dergisinin son sayfasında yer almıştır (Czygan, 2010: 943-945). Dernek kurulduğunda Avrupa'da mevcut olan "genç" örgütleri, özellikle Genç İtalya Örgütünü örnek almıştır. Derneği kuran kişilerin tartışmasız genel fikirleri ise Ali Paşa ve Fuat Paşa'nın yürüttüğü siyasete karşı muhalif olmalarıydı, buna sebep olarak ise dış siyasette Paşaların Avrupa kıtasındaki büyük devletler karşısında oldukça fazla tavizci olduklarını düşünmeleriydi. Bunca tavize rağmen ise devletin egemenliğinin net bir şekilde korunamadığına ve dağılmaya doğru yol aldığına inanmaktaydılar. İç siyasette ise paşaların istibdat devri kurduklarını düşünmekteydiler. Buna çözüm olarak ortaya koydukları fikir ise, halkın da siyasette bir rolünün olması olmuştur. Halkın siyasete girmesi düşüncesiyle aslında, dönem içerisinde Türk olmayıp milliyetçilik akımından faydalanmak isteyen milletlerin bu arzusunun son bulacağı ve bu sayede Avrupa devletlerinin, Osmanlı Devleti iç siyasetine karışmalarının da engelleneceği planlanmaktaydı. Böylece hem Ali ve Fuat Paşaların istibdadına son verilecek hem de halkın siyasete girerek kendi kaderini tayin edebileceği ortam yaratılacaktı. Görünen o ki bu kişiler meşrutiyeti isteyerek devleti kurtaracaklarına ve demokrasi algısı yüksek siyasi ortam oluşturacaklarına inanmaktalardı. Paris'te örgüt yeniden "Yeni Osmanlılar Cemiyeti" adı ile kuruldu. Ve artık Osmanlı Devleti'ni özgürlükçü gayeler ile kurtarmak, yükseltmek amacıyla olanlara Jön Türk dendi (Akşin, 1980: 14- 15). Birinci meşrutiyetin ilan edilmesinde fikren ve icraat olarak ön sırada duran Jön Türkler, II. Abdülhamid'in kesinti yaşamadan 30 yıl süren istibdat dönemini, bu sefer yöntem değiştirerek ve fikirlerini geliştirmiş bir şekilde İkinci Meşrutiyet'i ilan ettiler. İkinci Meşrutiyet dönemi, Türkiye Cumhuriyeti'ne giden yolda oldukça önemli bir geçiş aşamasıdır. Bu dönemde yaşanmış her olay Cumhuriyet dönemine olumlu veya olumsuz etkilerini hissettirmiştir. Cumhuriyeti kuran kadronun içinde İkinci Meşrutiyet'in kurulmasında söz sahibi olan kişiler İkinci Meşrutiyet döneminde oluşturdukları veya oluşan düşünceleri geliştirmiş, hatalardan ders almaya çalışmış ve yeni hükümet biçimini Türk siyasal sahnesine getirmişlerdir.

² Dönemin Jön Türk'ü Ebuzziya Tevfik'in Yeni Osmanlılar'ın hakkında yazdığı Yeni Osmanlılar Tarihi adlı eser, Enver Ziya Karal'ın Osmanlı Tarihi- Cilt: VII, sayfa: 302; Roderic H. Davison'un Osmanlı İmparatorluğunda Reform- Cilt: I, sayfa: 209-210; Tevfik Çavdar'ın Türkiye Demokrasi Tarihi, sayfa: 31-33; Şerif Mardin'in Yeni Osmanlılar Düşüncesinin Doğuşu, sayfa: 17-19, kitaplarında geçmektedir.

3.2. İKİNCİ MEŞRUTİYET'İN İLANI ÜZERİNE

İkinci Meşrutiyet'in ilanında giden yolda belirli bir zaman dilimi boyunca İttihat ve Terakki Cemiyeti Rumeli bölgesinde bir hayli hızlı şekilde yayılmıştı. Rumeli bölgesinde bu Cemiyetin oldukça yaygın görülmesinin önemli nedenlerinden biri ise Sırp, Yunan ve Bulgar çetelerinin bu bölgede mevcut varlığı ve Makedonya bölgesine adli denetim konmasıdır. Vatan sevgisine sahip üçüncü ordu subayları ise ülkelerinin maruz kaldığı ve kalacağı tehlikeyi sezmişler, böylece daha samimi bir fedakârlık hissine kapılıp yakınlaşmışlardır. İngiltere ve Rusya Çarlığı arasında görüşülen görüşmede Makedonya hakkında belli başlı anlaşmaların mevcut olduğu öğrenilince üçüncü ordunun içinden subaylar muhtemel müdahalelerin önüne geçebilmek amacıyla zaman kaybı yaşamadan isyan bayrağını çekmiş ve harekete geçmişlerdir. Kolağası Niyazi Bey yaşanan Reval görüşmesinden etkilenmiş, protesto etmek ve meşrutiyetin ilanını sağlamak amacıyla Resne'de arkadaşları ile yaptıkları toplantıdan sonra iki-üç subay ve memur, 150 civarı sivil fedai ile birlikte dağa çıkma ve hükümete isyana kalkışma kararı almıştır (Kuran, 2000: 298-309). Bu süreçte dönemin padişahı II. Abdülhamid'e defalarca telgraf çekilmiş ve Meşrutiyet'i tekrardan ilan etmesi istenmiştir. Padişahın ise bu duruma karşı verdiği tüm tepkilere karşı verilmiş ve padişahın Meşrutiyet'i ilan etmesinden başka bir çaresi kalmamıştır. Nihayetinde 24 Temmuz 1908 yılına gelindiğinde padişah Meşrutiyet'i tekrar ilan etmek zorunda kalmıştır (Birecikli, 2008: 216-217)

İkinci Meşrutiyet devrinin insanları, Osmanlı Devleti'nin içerisinde buldukları bu son dönem için "Hürriyetin İlanı" tanımlaması yapmışlardır. Çünkü devlet toprakları içinde ve dışında verilen hürriyet mücadelelerinin olumlu neticelenmesi bu tarihte görülmüştür. Nihayetinde Kanuni Esasi'nin uzun bir süre sonrasında tekrardan yürürlüğe girdiği dönem bu dönem olmuştur. Böylece Osmanlı padişahının mutlak siyasi erki sınırlandırılmış ve Osmanlı halkı ilk kez siyasi açıdan güç kazanmaya başlamıştır. İkinci Meşrutiyet'in önemi, Tunaya'nın tabiriyle Yıldız Sarayı içerisindeki Paşalardan Padişaha istibdatçı bir zihniyetten Namık Kemal ideallerine ulaşmanın başarısıdır. Yine bu dönem yani İkinci Meşrutiyet göstermektedir ki Jön Türklerin devlet içerisi ve devlet dışındaki hürriyet mücadelelerinin eseridir (Tunaya, 1998: 13)

Sonuç olarak padişah II. Abdülhamid iki defa Meşrutiyet ilan etmiştir. Birinci ilanda 1876 yılında Şinasi ve Namık Kemal gibi Genç Osmanlılar edebi ve fikri çalışmalar sonucunda bu hakkı elde edebilmişlerdir (I. Meşrutiyet). Bu dönem içerisinde demokratik isteğe sahip Genç Osmanlılar dışında tabandan destekli bir halk hareketi mevcut değildi. İkinci defa 1908 yılında meşrutiyet ilan edildiğinde ise İttihat ve Terakki'nin yanında Osmanlı vatandaşı Arnavutlar ile beraber diğer azınlıklar da bu harekete destek vermişlerdi, ilandan sonra ise her bir millet bayram havasında meşrutiyeti kutlamıştır (Fshazi, 2008: 169; Gökbayır, 2012: 74). İkinci Meşrutiyet'in ana iki nedeninden ilki, meclisin tatil edilmiş olması ve Kanun-i Esasi'nin yürürlükten kaldırılması olmuştur. Bir diğer neden ise Abdülhamid'in istibdat yönetimidir.

4. İKİNCİ MEŞRUTİYET'TE SEÇİM DÖNEMLERİ

4.1. 1908 SEÇİMLERİ

İkinci Meşrutiyet'in ilanının ardından 1908 yılının aralık ayında ilk seçimler, iki dereceli sistem şeklinde yapılmıştır. Seçmen olma şartını taşımış olan her bir Osmanlı vatandaşı birinci dereceden seçmen olmuştur. Birinci dereceden seçmenlerin görevi milletvekillerini belirlemesi gereken ikinci dereceden seçmenleri seçmektir. Birinci Meşrutiyet döneminde de iki dereceliye benzer seçimler yapılmıştır ancak 1908 yılındaki seçimler tam anlamıyla iki dereceli sistemdir. 1909 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti iki dereceli seçim sistemini değiştirmek adına reform teklifi sunmuştur ancak teklif meclis tarafından reddedilmiştir. Ayrıca 1909 yılında mebus Lütfi Fikri, seçim kanununda 65. Maddesinde erkek kelimesinin tamamen kaldırılması ve kadınların da oy kullanabilmesini teklif etmiştir. Fakat bu teklif kabul edilmemiştir (Olgun, 2004: 140-142; Ahmad ve Rustow, 1976: 259; Armağan, 1967: 61).

1908 yılındaki seçimlere İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Ahrar Fırkası katılmıştır. Bu siyasi çekişme Türk tarihi içerisinde ilk defa serbest ve hür seçim olmuştur. Seçim sonucunda İttihat ve Terakki Cemiyeti seçimi kazanmıştır ve Ahrar Fırkası sadece 1 koltuk kazanabilmiştir. Bu seçimde 122 Seçim çevresi içerisinde toplam 281 mebus seçilmiştir. 1908 seçimleri demokratik seçimler

adına önemli bir merdiven sayılmaktadır. Seçimlerin sonucunda meclis içerisinde her an çatışmaya ve bölünmeye hazır bir mebus kitlesi ortaya çıkmıştır. Seçimlerde yerleşmiş çok partili bir rejim çerçevesinde yapılmadığından dolayı İttihat ve Terakki içerisindeki bazı mebuslar daha sonrasında muhalefet hareketine katılmışlardır (Çiçek, 2019: 113; Ahmad, 2020: 57).

Seçimden sonra meşrutiyet fikrini savunan kişiler yurtdışından rejimi sahiplenmek adına Osmanlı'ya dönerek rejim içinde kendilerine görev almak istemişlerdir. Fakat bu kişilerin belirli bir kısmı İttihat ve Terakki kadrosu tarafından dışlanmış ve bu kişiler muhalefete katılmaya başlamışlardır. Jön Türkler içinde geçmişten beri Prens Sebahattin'in adem-i merkezîyetçi düşüncesi ve Ahmet Rıza'nın merkezîyetçi düşüncesi şimdi meclis içerisinde yeniden gündeme gelmiştir. Ortaya çıkmış olan çok çeşitli meclis aritmetiği ile siyasi partilerin kurulma evresine girilmiştir. Bu durum ise Osmanlı Devleti'nde bir ilk olma özelliğine sahiptir (Aykaç, 2021: 664; Reyhan, 2008: 125-128).

İkinci Meşrutiyet'in ilk seçimleri olan 1908 seçimleri ile bu dönemin ilk parlamentosu oluşmuştur. Türk demokrasi tarihine bakıldığı zaman ilk siyasi parti Ahrar Fırkası'dır ve bu parti liberal görüşe sahiptir. Yoğun tartışmalar sonucunda siyasi parti şekline bürünmüş olan İttihat ve Terakki Fırkası ise İkinci Meşrutiyet'in en önemli siyasi partisidir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ise dönem içerisinde önemli muhalefet partisi olmuştur. Ayrıca dönem içerisinde farklı ideoloji ve görüşleri savunan siyasi partiler kurulmuştur, bunlardan bazıları ise şu partilerdir: İttihat-ı Muhammed-i Fırkası, Fedakaran-ı Millet Cemiyeti, Ahali Fırkası, Heyet-i Müttefika-i Osmaniye (Akıncı ve Usta, 2015: 43; Kaan, 2021: 364).

31 Mart ayaklanmasının ardından yönetimde söz sahibi olan İttihat ve Terakki Cemiyeti sivil yapısını kaybetmiştir. Cemiyet, siyaset ile meşgul olan askerlerin yuvası konumuna gelmiş bu da cemiyetin sivil yapısının bozulmasında etkili olarak ordunun siyasi bir kurum olmasına sebebiyet vermiştir. Cemiyet ise meşrutiyetin korunması amacı güderek yukarıda sözü geçen duruma getirilen eleştiriler doğrultusunda kendini savunma konumunda yer almıştır (Zeyrek, 2013: 42).

4.2. TÜRK SİYASAL TARİHİNDE İLK ERKEN SEÇİM: 1912 SEÇİMLERİ

Türk demokrasi tarihi içerisinde yapılmış olan ilk erken seçim 1912 seçimleridir. Bu seçimlere İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası katılmıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, 1908 meclisinde muhalefet olan oluşumların ve daha sonraki yıllar içerisindeki muhalif oluşumların topluca birleşmesinden oluşan Fırkadır. İktidarda söz sahibi olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, seçimi kazanabilmek adına çok sıkı çalışmıştır. Bu seçimlerde din siyasete alet edilmiştir (Olgun, 2004: 142; Güneş, 1992: 471- 472).

1912 yılındaki seçimler çeşitli yönleriyle Türk demokrasi tarihine oldukça önemli izler bırakmıştır. Bu seçim öncelikle ilk erken seçim olma özelliğine sahip seçimdir. Bir başka önemi ise seçimlerin sıkıyönetim altında yapılmış olmasıdır. Ayrıca yine bu seçimlerde muhalefet bir blok halinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası adı altında seçime girmiştir. Muhalefetin yapmış olduğu ağır eleştirilere karşılık İttihat ve Terakki Cemiyeti ise muhalif aday ve seçmen üzerinde baskı uyguladığı bir seçim olmuştur (Çelik, 2014: 550).

1912 yılında seçim sonrası kurulmuş olan meclisin feshedilmesinden sonra yenine gelecek olan yeni meclis için geçici bir kanun ile asker kişilerin seçmen olamayacağına deniz ordusuna ait subayları jandarma ve askeri rütbesine sahip üniformalı bütün asker şahıslar askerlik hizmetinde buldukları süre içerisinde birinci veya ikinci seçmen olamayacaklarına karar kılınmıştır. Böylece 1914 seçimlerinde Türk siyasi tarihinde askeri kişiler ilk defa aday olamamış ve oy kullanamamıştır (Armağan, 1967: 63).

4.3. 1913 VE SONRASI

1913 yılından sonra ise modernleşme girişimleri hız kazanmıştır. Bu dönemde bakanlıkların işlevselliği artırılmış, vergi düzenlemeleri yapılmıştır. Şeriat ve ulema mahkemeleri üzerindeki denetleme Ziya Gökalp'in önerileriyle artırılmıştır. Taşralarda mevcut bulunan yönetim sistemi yeniden tasarlanmıştır. Belediye hizmetleri başlamış ve ilk önemli örneği İstanbul'da kurulmuş olan yeni belediye teşkilatıdır. Polis, toplu taşıma ve itfaiye hizmetlerinde düzenlemeler

yapılmıştır. Bu dzenleme ve atılımlar, Tırkiye Cumhuriyeti'nde taşra ve yerel ynetiminde hukuki ve idari alt yapının temelini oluşturmuştur. Ayrıca bu dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti, ekonomi alanında milli politikayı izlemiş ve ekonomik hayatta Tırklerin etkinliği ele geğirmesini hedeflemiştir (Shaw, 2016: 645). İzlenmiş olan bu politika Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir.

Bu dönemde eğitim hakkında tartişmalar yapılmış ve Cumhuriyet'e oldukęa fazla etkide bulunulmuştur. Dönem içerisinde demokratik okullar ve eğitim anlayişları dile getirilmiştir. Belirli bir süre sonra toplumda da bilinçlenme yaşanmış ve bu eğitim çalışmalarına halkın yanında basın da destek vermeye başlamıştır. İkinci Meřrutiyet dönemi eğitim ağısından çok canlı ve hareketli bir dönem olmuştur ve çağdaş dūřuncelerin tümü sistemsiz bile olsa Cumhuriyet'e aktarılmaya çalışılmıştır (Çelebi ve Asan, 2014: 264).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 seçimlerinden sonra karşısında büyümüş olan muhalefetin 1911 yılında Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı kurması ve 1911 ara seçimlerinde İstanbul'da başarıya ulaşması sonucunda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin sertleşen siyasi politikası ve dönem içerisinde meclis baskınlarının yaşanmış olduğu ve demokrasinin hatta siyasi iktidarın zarar gördüğünü bilen Cumhuriyet Halk Fırkası, 1924 ve 1930 yılında aynı şekilde kurucusu olduğu dūřünceleri kaybedebileceğini kendisinin yapı taşlarını oluşturan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden bildiği için Cumhuriyet ilk döneminde tek partili hayat içerisinde kurulan bu partilerin İkinci Meřrutiyet dönemindeki gibi siyasi istikrarsızlığa yol ağacağı, inkılaplara zarar vereceğini dūřünüp tecrübeden yararlanarak bu partilere son vermiştir.

Seçimlerin yanı sıra yaşanan önemli bir gelişme ise, İkinci Meşrutiyet'in en önemli partisi olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, 1913 yılına geldiğinde yine aynı adını kullanarak siyasi parti oluşuma dönüşmesidir. Siyasi parti olduktan sonra ise ülkenin her bölgesinde şubeler ağmış ve halkın siyasete katılmasında yardımcı olmuştur. Bu dönem, karar verme yetkisi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin elinde olmuş olsa da taşra içerisindeki ileri gelenler ve aydınların siyasi hayata girişinin önünün ağıldığı bir dönem olmuştur (Karpat, 2021: 54)

5. İKİNCİ MEŞRUTİYET'İN TÜRKiYE CUMHURİYETİN'E DEMOKRATİK ETKİLERİ

Cumhuriyet'e ait kazanımlar Osmanlı Devleti'nin tarihsel bakımdan ilerlemesinin bir sonucudur. İkinci Meşrutiyet dönemi ve hatta daha öncesinden itibaren yaşanmış olan modernleşme süreci yavaş yavaş ilerlemiş ve her reform bir sonraki olaylara zemin hazırlamıştır. Bu açıdan bakıldığında İmparatorluk döneminden milli devlete geğiş döneminde tarihsel bir süreklilik ve bağ söz konusudur. Bakıldığı vakit Osmanlı Devleti; parlamento, basın ve siyasi parti kadroları gibi siyasi kurumları Cumhuriyet'e miras olarak bırakmıştır. Cumhuriyet'in fen insanları, hekimleri, filolog, tarihçi ve diğer bilim insanları Osmanlı Devleti'nin son dönem aydınlarından çıkmıştır. Ayrıca Cumhuriyet İmparatorluktan ilk dönemde, üniversiteleri, eğitim sistemini, yönetim örgütünü ve mali sistemini almıştır. Meşrutiyet'in ilanının ardından 1909 yılında yapılmış olan değişiklikler ile kuvvetler ayrılığı ilkesinin kabulü sağlanmıştır. Yasama ve yürütme yetkisi padişahın kendisinden alınmış ve bağımsız kurumlara devredilmiştir. Bakanlar bu dönemde padişaha karşı değil, yalnızca meclise karşı sorumlu olmuş ve bu durum resmen parlamenter düzen içerisine girilmiş olmasını sağlamıştır. Bu nedenle hukukun üstünlüğünü kabul etmiş, demokratik ve laik devlet sisteminin önu ağılmıştır. 1909 Kanun-i Esasi'si bu özellikleri ile Cumhuriyet döneminin hukuk sistemini ve siyasal rejiminin temelini atmıştır (Aykaç, 2021: 645-646).

Tarihi bir geğmişe sahip olan İmparatorluktan doğan siyasi yapı ile gelişen Türk toplumu, İmparatorluğun ardından tamamen yeni bir yapıya geğmiş olsa bile karşı karşıya kaldığı sorunlarda İmparatorluğun siyasi kültürünün temelleri üstünden çözüm arama yolunu seçmiştir. Bunun en önemli sebebi Cumhuriyet'i kurmuş olan kadronun büyük çoğunluğunun İmparatorluk sivil ve asker bürokrasisi mensubu olmasıdır. Bu kadro devralınmış olan siyasi kültür davranışlarını sahiplenmiş ve bu anane içerisinde kendilerini yetiştirmişlerdir (Mumyalmaz, 2019: 19-20).

5.1 İKİNCİ MEŞRUTİYET VE EĞİTİM POLİTİKASI

İkinci Meşrutiyet ile birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin oluşturmuş olduğu eğitim programları ve politikaları Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarına ön ayak olmuştur. Cumhuriyet'i kurmuş olan kadroların İkinci Meşrutiyet döneminde belirli bir zaman dilimi içerisinde de olsa İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları olması ve bu düşünce ile yetişmiş olmaları, bu devamlılığın sürdürülmesini sağlamıştır (Acun, 2007: 59). Görülmektedir ki Türk tarihinde demokrasi kavramını anlayan gruplar her zaman eğitimini diğer vatandaşlara göre daha kaliteli seviyelerde almış kimselerdi. Bundan dolayı, Jön Türkler her zaman toplumun diğer kesimlerinin aksine düşüncelerini dergilerde, gazetelerde veya okudukları okulların içerisinde savunmuş ve yaymaya çalışmışlardır. İkinci Meşrutiyet'in ilanında da biz biliyoruz ki, Osmanlı toplumunun kültürel açıdan üstünde eğitim görmüş kişiler en ön safhada rol almıştır. Dolayısıyla ülkesinin yönetimine geçmiş olan Jön Türkler II. Abdülhamid'in aksine pek çok konuyu (eğitim de dahil) kamuya mal edebilmişlerdir. İkinci Meşrutiyet dönemi içerisinde, istibdat döneminin aksine aydın kimseler eğitim konusunu eleştirme ve kamuoyuyla düşüncelerini rahatlıkla paylaşabileceği zaman dilimine sahip oldular. Buna ek olarak eğitim dergilerinde ciddi oranda bir artış yakalandı, öğretmen dernekleri ilk olarak bu dönemde kurulmaya başlandı ve meslek olarak öğretmenlik ilk kez bu dönem içerisinde ciddi bir meslek sayıldı ve ele alındı. Yine İkinci Meşrutiyet döneminde 1917 tarihinde Maarif Nazırı (Eğitim işlerinden sorumlu olan bakanlık) Nazırı Şükrü Bey'in Meclis-i Mebusan içerisinde bütçe konuşmasında, ilköğretimin ana amaçlarından söz ederken vatan, millet, kanun ve devlete sadakat fikrinden yola çıkması; II. Abdülhamid dönemindeki eğitim düşüncesinin aksine (o dönemde padişaha itaat düşüncesi hakimdi) dikkat çekmiştir (Keklik, 2020). Başarılı demokrasiler için eğitimin ne denli önemli olduğunu düşündüğümüzde, İkinci Meşrutiyet döneminde eğitim düşüncesinin böylesi değişimi, Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren adımı atılmış olan belli bir eğitim ideasının üstünden devam etmesini sağladı.

5.2. İKİNCİ MEŞRUTİYET VE SEÇİM SİSTEMİ

İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra başlamış olan seçim süreci, Birinci Meşrutiyet'in ilanından sonra ikinci defa toplanmış olan meclisin hazırlamış olduğu kanun taslağı otuz yıl aradan sonra onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bu yasa geçici olarak hazırlanmış olmasına karşın İkinci Meşrutiyet'in tamamında yani 1908, 1912, 1914 ve 1919 yıllarında geçerli olmuş ve hatta Cumhuriyet'in ilanından sonra 1942 yılına dek yürürlükte kalmıştır (Gökbayır, 2012: 75).

Buna ek olarak yukarıda da bahsedildiği üzere Birinci Meşrutiyet'in yanı sıra İkinci Meşrutiyet'te de kullanılmış olan seçim sistemi iki dereceli bir seçim sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kullanılmış olan bu sistem Cumhuriyet dönemi içerisinde 1946 yılına dek yapılmış olan seçimlerde uygulanmıştır (Olgun, 2012: 3).

5.3. İKİNCİ MEŞRUTİYET VE ASKERİ MÜDAHALENİN ETKİLERİ

Dönem içerisinde görülmüş olan askeri darbeler ise diğer önemli gelişmelerden sayılmaktadır. Bu dönem darbe geleneğinin olduğu dönemdir ve bunun Cumhuriyet'e olumsuz yönde etkisi vardır. İkinci Meşrutiyet'in 31 Mart Vakası'nın 1909 yılında gerçekleşmesi sonrasında asker siyasete girmiş ve II. Abdülhamid padişahlık görevinden alınmıştır, 1912 yılında gerçekleşen ve "Sopalı Seçim" diye adlandırılan seçim sonucundan birkaç ay sonra Hürriyet ve İtilaf Fırkası destekçisi örgütlenme hükümetin istifasını sağlamış ve yaklaşık altı ay gibi bir süre sonunda 1913 yılında İttihat ve Terakki, Kamil Paşa'nın önderliğindeki hükümetin Edirne'yi teslim edebileceğinin haberini almış olması sonucunda Bab-ı Ali baskını ile tekrardan yönetimi kendi eline almış ve Mahmut Şevket Paşa Sadrazamlığı ile hükümet kurulmuştur. Dönem içerisinde asker siyasetin içindedir ve 31 Mart Vakası ile birlikte sıkıyönetim uygulamaları karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyet tarihine darbelerin negatif etkilerinin yanı sıra sıkıyönetim uygulamaları da negatif yönde etki ettiği görülmektedir. 31 Mart Vakasının ardından sıkı yönetim ilan edilmiş olması bu açıklamanın örneğidir. İkinci Meşrutiyet dönemi zaman içerisinde geleneksel değerlerden kopmuş ve demokratik açıdan değer arz eden seçim gibi konular önemli bir araç haline gelmiştir. Bu açıklamayı İkinci Meşrutiyet döneminde yapılmış olan 1908 genel seçimleri, 1911 yerel seçimleri, 1912 genel seçimleri, 1914 genel seçimleri ve 1919 genel seçimleri örnekleri ile pekiştirmemiz mümkündür. 1960 yılında ve 1980 yılında yapılmış olan darbenin arkasından meşrutiyetin

kaybolmaması adına seçime gidilmesi, İkinci Meşrutiyet döneminden tecrübe edinilmiştir. Bu iki örnek Meşrutiyet döneminden Cumhuriyet dönemine aktarılan negatif etkilere örnektir. Aksine Meşrutiyet döneminde 250'ye yakın siyasi parti kurulması, kurulmuş olan bu partilerin ise istisnai durumlar dışında engellenmemiş olması, muhalefetin görülmesi, parlamentonun kurumsallaşmış olması, Osmanlı vatandaşlarının çok partili seçimlere şahit olması ve basının kamuoyu belirlemede etkili araçlardan biri olarak kullanılması örnekleri İkinci Meşrutiyet'te yaşanan ve etkilerini Türkiye Cumhuriyeti'ne aktaran pozitif gelişmelerdendir (Kaan, 2021: 350-353; Çınarlı ve Safi, 2019: 1788- 1791).

5.4. İKİNCİ MEŞRUTİYET İLE BİRLİKTE GELEN MİLLİ HAKİMİYET PRENSİBİ

Dönem içerisinde Türk demokrasisine girmiş olan en değerli yeniliklerden biri ise “Milli Hakimiyet” prensibidir. Padişahın Kanun-i Esasi'ye bağlılığı, göreve başlamadan önce meclis önünde yemin etmesi, yasama ve yürütme yetkilerinin birbirinden ayrılmış olması ve seçme, seçilebilme hakkının öneminin anlaşılması bu prensip içerisinde değerlendirilebilir (Demir, 2019: 61-62).

1908 sonrası İkinci Meşrutiyet ile hakimiyet-i milliyet kavramı kullanımı artmıştır. Jön Türkler bu dönemde bu kavramı sıkça kullanmışlar ve içeriğini işlemişlerdir. Kavram temel meşrutiyet kaynağı haline bu dönem içerisinde gelmiştir. Halkın meşrutiyetin kaynağı olduğu algısı bu dönem içerisinde vurgulanmıştır. Bilindiği üzere bu dönem içerisinde çokça sivil toplum kuruluşu, siyasi parti kurulmuş, seçim yapılmış ve parlamento oluşmuştur. Ayrıca dönem boyunca millet, halk, milli, milli hakimiyet vb. kavramlar ön plana çıkmıştır (Fedayi, 2020: 154).

5.5. İKİNCİ MEŞRUTİYET İLE OLUŞAN TOPLUMUN SİYASİ REFLEKSİ

1908 seçimlerinde seçmen kişiler, oy vermesi için seçilmiş adayları tanımıyorlardı. Buna karşın İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerini meşrutiyetin kurucuları olarak kendi içlerinde tanımladıkları için İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı büyük sempati beslemekteydiler. Bu Cemiyet halkın desteğini sağladığı için Abdülhamid karşısında güçlü konuma gelmiştir. (Öngüç, 2021: 314). Toplumun bu noktada demokratik bir vatandaş olarak, tanımadığı ve sırf sempati duyduğu için kendi içinde belirlediği partiye bağlanması Cumhuriyet dönemi Türk toplumuna yansımış etkilerin başında gelmektedir.

İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesinde en önde görünen, mutlak monarşiden ve istibdattan rahatsız olan halkı ferahlatan bir siyasi parti (Her ne kadar kendilerini resmen o dönemde bir siyasi parti olarak ilan etmemişler de olsa, devletin siyasi politikalarında doğrudan söz sahibi olmuş örgütlü bir siyasi gruptur. Dolayısıyla rahatlıkla resmen olmasa da siyasi partidir diyebiliriz.) karşısında toplumun gözünde karizmatik şekilde liderliği elinde bulunduran İttihat ve Terakki Cemiyeti, önüne koyduğu hedefleri kendi iç ve kendi içinden bağımsız olan dış etkenler sayesinde uygulayamamıştır. Lakin İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin karizmatik siyasi liderliğini yıkabilecek dönem içinde güçlü muhalefet partisi mevcudiyeti eksikliği ve Osmanlı vatandaşlarının yüzyıllar boyu yönetenlere itaate alışması sonucunda toplum büyük çoğunlukla İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden vazgeçmemiştir. Osmanlı toplumunun bu siyasi sosyolojik refleksi zaman içerisinde bir kültür haline bürünmüştür. İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidarı döneminde rakip muhalefet siyasi parti eksikliği karşısında 1908 ile birlikte seçme ve seçilebilme hakkını kazanmış olmasına rağmen, daha önce yüzyıllar boyunca mutlak monarşi ile yönetilen vatandaşların muhalefet eksikliği karşısında iktidar partisine bağlılığından vazgeçmemiştir. Kısaca Osmanlı vatandaşları mutlak monarşi dönemindeki siyasi erkine karşın sunduğu mutlak itaati, meşruti monarşi ye geçtiğinde de yeterli görebildiği muhalefet olmayınca (belki de uzun zamandır siyasal erke itaat etmeye alıştıklarından siyasal erk muhafazakarlığı kazandıkları için yönetimde söz sahibi olan siyasal partiye rakip bulamıyorlardır.) bir nevi sürdürmüştür demek doğru olacaktır. Ardından Türkiye Cumhuriyeti'ne geçildiğinde bu sorun toplum nezdinde devam ettiği görülmektedir.

Yukarıdaki açıklamadan yola çıkarak 1950 tarihi itibarıyla yönetimde söz sahibi olma şansı yakalayan Demokrat Parti örneğine baktığımızdaysa, 1954 tarihinde bu parti Köy enstitülerini klasik ilköğretmen okullarına dönüştürmesi, aynı yıl içerisinde hükümete basın aracılığı ile eleştirilerde bulunan gazetecilerin ağır cezalara çarptırılması, siyasi amaçlarla yapılmış olan

ekonomik hamlelerin enflasyona ve mallar arası kıtlığa yol açması sonucu 1958'de Dolar 2,80 TL'den 9 TL'ye çıkması, 1958 yılında Adnan Menderes önderliğinde Vatan Cephesinin kurulması ve toplumu siyasi açıdan ikiye bölmüş olmasına rağmen 1961 darbesine dek iktidardaki gücünü korumuştur (Akşin, 2017).

Öyle ki Demokrat Parti döneminde toplumun doğrudan yaşam standartlarını etkileyen gelişmeler yaşanmış olmasına rağmen 1954 yılı Milletvekili Genel Seçimlerinde %93 oy, 1957 Milletvekili Genel Seçimlerinde ise %69 oy alarak siyasi gücünü göstermiştir (TÜİK, 2012).

Verilmiş olan örnek ile Türkiye Cumhuriyeti döneminde toplumun iktidarın yerine koyabilecek yeterli güce sahip muhalefet bulamamasından dolayı İkinci Meşrutiyet'te uyguladığı davranışın benzerini ve siyasi erke neredeyse mutlak biatini gözler önüne sermektedir.

5.6. İKİNCİ MEŞRUTİYET VE MİLLET KAVRAMI

İttihat ve Terakki'nin 1909 yılında yayınlanmış olan tüzüğünde cemiyetin mezhep veya ırk ayırmadan Osmanlı sınırları içindeki bütün Osmanlı vatandaşlarının hürriyet ve refah içerisinde yaşaması adına maddi-manevi ilerlemenin sağlanması için çalışacağını belirtmiştir (Çiçek, 2019: 115-116). İzlenmiş olan bu politika, Cumhuriyet döneminde de millet kavramına yansımıştır. Millet kavramı etnik olmanın aksine, aynı kültür içerisinde yaşayan, aynı dili kullanan kişilere kadar genişletilmiştir.

5.7. İKİNCİ MEŞRUTİYET VE TÜRKÇÜLÜK

1908 yılının sonunda Yusuf Akçura önderliğinde apolitik, kültürel ve milliyetçi dernek olan Türk Derneği kuruldu. Dernek dönemin ilk milliyetçi derneği olmuştur. Dernek yayın organı olan Türk Derneği dergisinden milliyetçi yazılar paylaşılmıştır. Aynı dönem içerisinde yazarlarının İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olduğu Genç Kalemler dergisi çıkmıştır ki bu dergi de milliyetçi dergidir. 1911 yılında kurulmuş olan Türk Yurdu Cemiyeti'nin kurucularından biri yine Yusuf Akçura'dır. Cemiyetin yayın organı Türk Yurdu dergisi de milliyetçilik hakkında sade dil ile toplumu aydınlatma amacı ile çıkmıştır. Sadece Jön Türk dönemi değil, Cumhuriyet dönemi içerisinde de çok önemli bir konumda olan Türk Ocağı örgütü 1911 yılında Türk toplumunun eğitim seviyesini yükseltmek amacıyla kurulmuştur. Bu örgütün kuruluşuna Askeri Tıbbiye öğrencileri öncülük etmiştir. 1914 yılına gelindiğinde Türk milliyetçiliğinin islam dinine ters olmadığını gösterebilmek amacıyla İslam Mecmuası'nı çıkartmışlar ve ayrıca bunun yanı sıra dergide kadınların özgürlüğü ve erkekler ile eşitliği üzerine yazılar yazılmıştır (Arai, 2016). Kurulan dernekler ve yayınlanan bu dergilerin ana amacı Osmanlıcılığı reddedip Türkçülüğü savunmaktır ve orta sınıftan bu bilince erişmesini amaçlamaktadır. Bakıldığı zaman İkinci Meşrutiyet döneminde uygulanan bu davranış Türklerin Cumhuriyeti kurmasını sağlayan milli mücadele ruhunu ateşlediği anlaşılmaktadır. İkinci Meşrutiyet döneminde yaratılmış olan orta sınıf, bu dönem içerisinde ekonomik, siyasi vb. alanların yanı sıra Türk milliyetçiliği konusunda da beslenmiş ve milli mücadele sonucunda cumhuriyeti ve demokrasiyi getiren en önemli unsurlardan biri olmuştur.

5.8. İKİNCİ MEŞRUTİYET VE SEÇİM KOALİSYONU

İkinci Meşrutiyet dönemi içerisinde 1912 yılının bahar mevsimine geldiği vakit ülke tamamen kendine has koşullar ile birlikte seçim yolculuğuna çıkmıştır. Bu seçim yolculuğunda daha önceden halkın tanıdığı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve karşısında ise muhalefet unsurlarının koalisyona biçiminde birleşmesi sonucu ortaya çıkmış olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası katılmıştır (Birinci, 2020: 47-49). Türk demokrasi tarihinde bu olay ile koalisyona ilk defa görülmüştür. Cumhuriyet tarihine geldiğinde ise ilk koalisyona 1961 seçimlerinde görülmüştür (TÜİK, 2012).

İkinci Meşrutiyet dönemindeki Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın İttihat ve Terakki'ye karşı muhalefeti, farklı siyasi grupların ortak bir amaç doğrultusunda birleşme çabası olarak değerlendirilebilir. Bu, demokratikleşme yolunda koalisyona kültürünün ilk örneği olarak kabul edilebilir. Cumhuriyet döneminde de koalisyona kavramı, benzer şekilde, farklı görüşlerin bir araya gelmesiyle demokrasinin işleyişini sağlamaya yönelik bir araç olmuştur. Başka bir deyişle 1912'de İkinci Meşrutiyet koşulları, toplumdaki farklı grupların birleşerek güçlü bir muhalefet

oluşturmasını zorunlu kılmıştır. Benzer şekilde, 1961 yılında Cumhuriyet döneminde, siyasi partilerin birbirleriyle uzlaşarak koalisyon hükümetleri kurması, demokrasinin işleyişine katkı sağlamıştır. Her iki durumda da koalisyon, sistemin çok sesliliği ve uzlaşma gereksiniminin bir yansımasıdır. İkinci Meşrutiyet dönemindeki koalisyon deneyimi, sonraki dönemlerde, özellikle Cumhuriyet yıllarında, siyasi gruplar için bir ilham kaynağı ve örnek olmuştur. 1961'de koalisyonun bir yönetim biçimi olarak benimsenmesi, bu siyasi mirasın bir devamı olarak düşünülmüşse yanlış bir düşünce olmayacaktır.

Dolayısıyla, İkinci Meşrutiyet döneminde farklı siyasi grupların koalisyon oluşturarak bir araya gelmesi, Türk siyasi tarihinde demokrasi ve uzlaşma kültürünün erken bir örneği olarak değerlendirilebilir. 1961 yılında Cumhuriyet dönemindeki ilk koalisyon hükümetinin ortaya çıkışı, İkinci Meşrutiyet'te başlayan bu geleneğin, değişen koşullara rağmen süregelen etkilerinin bir yansıması olarak ele alınmalıdır.

5.9. İKİNCİ MEŞRUTİYET VE MİLLİ EKONOMİ POLİTİKASI

Dönem içerisinde iktidarda bulunmuş olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, milli ekonomi siyaseti gütmeyi amaçlamıştır. Bu alan içerisinde yerli malı kullanmaya teşvik, kooperatifçilik gibi eylemler yapıyorken bir diğer yandan ise milli banka olan İttihat-ı Milli Bankası kurulmuştur. Ayrıca ekonomik alan içerisindeki dernekler de desteklenmiştir. Yasal alanda laiklikleşme temeli üzerinden birçok düzenleme bu dönemde yapılmıştır (Tunaya, 1998: 35). Cumhuriyet ilk döneminde de bu çalışmalar örnek alınmış ve ekonomi alanında bu çalışmalar üzerinden gidilmiştir.

İkinci Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti liberal bir politika izlemeyi tercih etmişti. Bu politika sonucunda ekonomi de liberal düşünce üzerinden ilerledi. Ancak zaman ilerledikçe Müslüman olmayan vatandaşların milliyetçilik talepleri çoğaldı ve bu durum Müslüman girişimciyi de derinden etkiledi. Bunun farkına varan İttihat ve Terakki Cemiyeti özellikle Balkan Harbi sonrası liberal düşünce anlayışından tümüyle vazgeçme kararı aldı ve Müslüman-Türk merkezinde bir siyaset hedefleyip bu hedef doğrultusunda ilerleme kararı aldılar. Böylece ekonomide doğrudan doğruya Türk-Müslüman vatandaşlar üzerinden sürdürülme yoluna gidildi ve milli iktisat politikası bunun üzerine kuruldu. Zaman içerisinde ise Müslüman olmayan vatandaşlar da bu politikaya dahil edildi. Özellikle 1914 ile kapitülasyonların kaldırılması, kapitülasyonlardan doğan tüm hükümlerin geçerliliğinin sonlandırılması, ticari ve gerçek niteliklere sahip olan tüzel kişilerin Osmanlı mevzuatına dahil edilmesi ve yabancıların şirketlerine ait imtiyazlarına son verilmesi ve yine bu yabancı şirketlerin vergi ödenmesi sağlanması bu dönemde milli iktisat politikası altında uygulanmış olan uygulamalardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanının ardından kurucu kadro, İkinci Meşrutiyet'te uygulanmaya çalışılmış olan milli iktisat politikasından vaz geçmemiş ve 1920'li yıllar boyunca bu ekonomik politikanın devam edilmesini sağlamak için kurucu kadro ve üst sınıf vatandaşlar taleplerini güçlü şekilde dile getirmekten kaçınmamışlardır (Varlı ve Koraltürk, 2010: 129-131).

5.10. İKİNCİ MEŞRUTİYET VE HALKÇILIK

Dönem içerisinde Jön Türkler için toplumsal ve siyasi örgütlenme denilince halkçılık, pozitivism ve meşrutiyet arzusu göze çarpmaktadır. Devleti kurtarma ve mevcut toplumu ileri taşıma adına yüzünü Batıya çevirip oradaki teknoloji ve bilimi örnek almışlar, bilim içerisindeki pozitivist düşünce ile parlamenter ve anayasal düşüncenin yerleştirilmesini amaçlamışlar ve kültürlü ve "iyi"nin anlamına hâkim aydın kesim oluşturmayı amaçlayıp bu aydınların halka yol göstermesi hedeflenmiştir (Köker, 2020: 136). Cumhuriyet dönemine geçişte Jön Türk ideolojisinin altyapısı yeni dönem kadrolarında da görülmüş ve Batı örnek alınmış, Batıyı yakalamak hedeflenmiş, anayasal düşünce ve parlamenter sistemin güçlenmesi amaçlanmış ve aydın kesimlerin halka dokunması amaçlanmaya devam edilmiştir.

Yine bu dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti, halkı yani büyük kitleleri peşinden götürebilmeyi başaran ilk siyasi örgüt olmuştur ve böylece siyaset ilk defa halkçı bir nitelik kazanmıştır. Yaptıkları mitingler ile şehirden kitleyi gerektiği zamanlarda kendi çıkarları adına kullanmışlardır. Başarılı örgütlenme gerçekleştirildiği vakit Avusturya'nın mallarına boykot getirebildikleri gibi halk gerçekten de kuvvetli bir silah olmuştur. Müdafaa-i Milliye kavramı da ilk

kez bu dönemde kullanılmıştır. Bu kavram ile halkçılık akımını daha ileriye götürüp millet kelimesini geliştirmeyi amaçlamışlardır. Bu cemiyet ile bu dönemde halkçılık Türk siyasal hayatın bir parçası haline getirilmiştir (Ahmad, 2020: 224). Cumhuriyet döneminde de halkçılık özellikle üstünde durulan bir kavram olmuştur. Buradan anlaşılın, İkinci Meşrutiyet halkçılığı Cumhuriyet dönemine miras bırakmış ve İkinci Meşrutiyet döneminde bir başka provası denenmiş olan halkçılığın ise Cumhuriyet dönemine gelindiğinde geriye dönülüp bakıldığı vakit başarılı sonuç vermiş olmasından yola çıkılarak, Türkiye Cumhuriyeti ilk döneminde ülkenin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün altı ilkesinden biri olmuştur.

5.11. İKİNCİ MEŞRUTİYET VE ORTA SINIFIN DURUMU

İkinci Meşrutiyet döneminde, çeşitli toplumsal grupların, özellikle orta sınıfın, siyasal ve ekonomik hayatta daha görünür hale geldiği söylenebilir. Cumhuriyet dönemine baktığımızda demokrasi adına orta sınıf için görülebilecek en önemli şey, bu sınıfın kesinlikle Türk demokrasi tarihi içerisinde baş aktör rolüne geldiğidir. 1945 tarihinden sonra Demokrat Parti'yi kurmuş olan dört milletvekili de orta sınıfı temsil etmekteydi. Bu milletvekillerinden Adnan Menderes, ülkenin önemli şehirleri dışında kalan yerlerin orta sınıf toprak sahiplerini temsil ediyordu. Refik Koraltan ise geçmişinde bürokrasi üyesi olmuş taşra eşrafındandı. Celal Bayar, Milli Mücadele'de boy göstermiş orta sınıfın serbest teşebbüs taraftarı ve cumhuriyetçi grubunu temsil etmekteydi. Son olarak ise Mehmed Fuad Köprülü'ye baktığımızdaysa Osmanlı Devleti mirasını savunan biriydi. Bakıldığında Demokrat Parti neredeyse tüm orta sınıf katmanlarına vekalet etmiş kişilerden oluşmaktaydı (Karpaz, 2021: 60-61).

5.12. İKİNCİ MEŞRUTİYET'TE SİYASİ REKABET DOĞUŞU VE BİLİNCİ

İkinci Meşrutiyet döneminde yapılmış olan 1908 ve 1912 genel seçimleri ve 1911 yılındaki yerel seçimler sayesinde seçmenler partiler arası rekabet, muhalefet, kavramlarını kavramaya başlamışlardır. Ayrıca İkinci Meşrutiyet, politik cemiyetleri siyasal partilere dönüştürüp oluşumları ortaya koyduğu için önemli bir başlangıç sayılmaktadır (Sarıbay, 2001: 36).

Meşrutiyet döneminde yaşanmış olan toplumu demokratik seçimlere yönlendiren bir diğer olay ise İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde bulunan karşıt görüşlerin zamanla bu cemiyetten ayrılıp farklı cemiyetlere katılması ve sonucunda seçimlerde oy verecek vatandaşlara çoklu parti seçimi sunulmasıdır. 1908 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde ayrılan bazı mebuslar Ahrar Fırkası'na katılmış ve bu dönemde bu iki parti seçimlere girmiştir. Yine 1911 yılına gelindiğinde de görülmektedir ki İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde karşıt görüşe sahip mebuslar cemiyetten ayrılıp Hürriyet ve İtilaf Fırkası bünyesine dahil olmuşlar ve yine vatandaşlar 1908 seçimlerinde olduğu gibi bu seçimde de iki parti arasından birine oy vermiştir. Cumhuriyet dönemi içerisinde ise bu gelenek devam etmiştir. Seçimlere katılamasa da Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan milletvekili seçilmiş olan üyeler Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurmuşlar ancak seçim göremeden kapatılmıştır. 1946 yılında ise Cumhuriyet tarihinin ilk çok partili demokratik seçimi yaşanmıştır. 1946 seçimlerinden önce Cumhuriyet Halk Partisi, kendi içerisinde milletvekillerinin ayrılıp Demokrat Parti'yi kurmasıyla ufak bir bölünme yaşamıştır ve seçime bu iki siyasi parti damgasını vurmuştur. Görülmektedir ki İkinci Meşrutiyet siyasi seçim döneminde çok partili seçimlere giden yolda yaşanan ana parti bölünmesi sonucu karşısına rakip parti çıkartma kültürü, Cumhuriyet dönemi ilk muhalefet parti denemesi ve ilk çok partili seçimde de kendisini göstermiştir.

5.13. İKİNCİ MEŞRUTİYET VE DEMOKRATİK DENETİM SİSTEMİ

Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşanan olaylar, Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi hayatının anlaşılmasında yardımcı olacaktır. Bilhassa İkinci Meşrutiyet dönemi bu konu üzerinde çok etkili bir dönemdir. Türkiye Cumhuriyeti'nde seçimler ve parlamentonun kurumsallaşması, meşrutiyet idrakının gelenekselci bir biçimden yasallığa dönüşmesi ve çoğulcu yapının varlığı; İkinci Meşrutiyet Dönemi'nin olumlu etkileridir. Yine bu dönem içerisinde yaşanmış olan askerin siyasetin içinde oldukça çok görünmesi, muhalefet ile iktidar arasındaki çatışmanın çok sert olması, darbelerin bu dönem içerisinde oldukça fazla olması ise Türkiye demokrasisine olumsuz etkileri de barındırmış olan bir dönemdir (Kaan, 2021: 347-348).

Osmanlı Devleti'nde ve Türk toplumunda ikinci defa parlamento düzeni Birinci Meşrutiyet'in ardından; İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile oluşmuş ve ayrıca çok partili hayatın ortaya çıkışı da bu dönemde görülmüştür. Bu dönem yaklaşık on yıl sürmüştür. Dönem içerisinde Selanik'ten iktidara gelen İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri Yıldız Sarayı'nı gölgede bırakmış, başvuru makamı ve fiili iktidar olmuşlardır (Elove, 1952: 187; Tunaya, 1998: 35; Savaş, 1998: 4).

Türk tarihine bakıldığı vakit, 1908 yılında ilan edilmiş olan İkinci Meşrutiyet ile meşruti monarşinin kurulması, sadece halk tarafından seçilmiş kişilerin meclisteki temsili sayesinde hükümetin meclise karşı sorumlu olması, mutlak monarşiye hizmet etmiş olan sivil-asker bürokrasisinin yavaş yavaş dışlanmaya başlandığı bu dönem; Türk siyasi tarihi açısından bir dönüm noktası niteliindedir. Bu dönem içerisinde anayasanın belirli maddeleri yedi defa değiştirilmiş, mutlak monarşi idaresi parlamenter rejime dönüştürülmüş, meclisin kabineyi düşürmesi kolaylaştırıldığı gibi, kabinenin de meclisi feshedebileceği zorlaştırılmıştır. Kabine parlamentoya güvenoyu vermediği takdirde meclis feshedilebiliyor ve üç ay içerisinde yeniden seçim yapılabilirdi. Ayrıca kabine Padişah'a karşı değil; doğrudan vatandaşın seçtiği meclise karşı sorumlu olduğu bir sistem kurulmuştur. Bu şekilde İkinci Meşrutiyet ile demokratik denetim sistemi kurulmuş, padişahın yetkileri iyice sınırlandırılmıştır (Birecikli, 2008: 218-219).

Türkiye Cumhuriyeti'nde demokratik denetim mekanizmasının gelişimi, İkinci Meşrutiyet dönemindeki deneyimlerle doğrudan ilişkili bir haldedir. İkinci Meşrutiyet döneminde oluşturulan parlamenter sistemin temelleri, Cumhuriyet döneminde anayasal çerçevede daha da güçlendirildiği görülmektedir. İkinci Meşrutiyet'te padişahın yetkilerinin sınırlandırılması ve kabinenin meclise karşı sorumlu hale gelmesi, Cumhuriyet döneminde yürütmenin halkın seçtiği temsilcilerle hesap verebilirliğini sağlayan parlamenter denetim sistemine dönüşmüştür. Bunun yanı sıra, İkinci Meşrutiyet döneminde çok partili hayatın ortaya çıkışı, Cumhuriyet döneminde siyasi çoğulculuk ve seçimlerle birlikte daha kurumsallaşmış bir yapıya evrilmiştir. Bu bağlamda, İkinci Meşrutiyet'in demokratik denetim mekanizmaları üzerindeki etkisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin demokrasi anlayışının şekillenmesine değerli bir katkı sunmuştur.

5.14. İKİNCİ MEŞRUTİYET'İN ANAYASAYA ETKİSİ

Anayasa için en önemli hüküm olan Meclis 1878 yılında II. Abdülhamid tarafından kapatılmış ve Anayasa askıya alınmıştır. Temmuz 1908 yılına gelindiğinde ise İkinci Meşrutiyet ile 1876 yılında çıkartılmış olan Kanun-i Esasi yapı olarak alınmış ve değiştirilerek çok partili meşrutiyetin ihtiyacı parlamenter sistem test edilmiştir ve meclis ve anayasa geri gelmiştir. Böylece kişi özgürlüklerinin dokunulmazlığı, basın özgürlüğü, hakimlerin görevlerinden alınmaması, mahkemelerin müdahaleden bağımsız olması şeklinde hükümlerin yanında Heyet-i Mebusan'ın kurulmuş olması vatandaşın siyasete girebilmesinin yolunu açmaktaydı. Yine siyasi düşüncelerin ortaya çıkması bu dönemde mümkün olabilmiştir. Özellikle 1912 yılında Halaskar Zabitan ile başlayan hükümet devirme sürecine dek siyasi partiler, eksiklerinin fazla olmasına rağmen iktidar ile muhalefet ilişkileri doğrultusunda çok partili sistemin çalışma ve savunmaları dönem içinde görülmüştür (Akalin, 2017: 2; Tunaya, 1960: 47-51). 31 Mart Vakasından sonra gerçekleşen 1909 Kanun-i Esasi değişikliği, meclisin artık varlığını padişaha borçlu olması yükümlülüğünü ortadan kaldırmış ve uygulama, düzenleme yetkisini padişahın almıştır. Bu anayasa değişikliği sonrası herhangi bir meselede yalnız padişahın imzası yeterli gereklikten çıkartılmış, sadrazam ve konuyla ilgili vekilin de imzası gerekli kılınmıştır. Padişahın meclisi sebepsiz yere feshetme gücünde kısıtlamaya gidilmiştir. Yine yeni Kanun-i Esasi ile birlikte Padişahın meclis başkanı ve vekillerini seçme yetkisi kaldırılmış, bu yetki meclisin kendisine verilmiştir (Gürdoğan, 1959: 95-99).

Cumhuriyet dönemine geçildiğinde ise İkinci Meşrutiyet'in getirdiği anayasal düzenlemelerin etkisi görülmektedir. 1924 Anayasası, Kanun-i Esasi'nin bireysel haklar ve özgürlükler alanında getirdiği yeniliklerden esinlenmiş, anayasal düzenin vatandaş merkezli bir yapıya evrilmesine olanak sağlamıştır. Özellikle meclisin güçlendirilmesi ve yürütme üzerindeki denetimin artırılması, Cumhuriyet döneminde anayasal demokrasinin temel taşları olmuştur. İkinci Meşrutiyet'teki çok partili sistem denemesi, ilerleyen yıllarda Türkiye'nin çok partili hayata geçiş sürecine bir referans noktası oluşturmuş, siyasi çeşitliliğin anayasal güvence altında şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Bu nedenle, İkinci Meşrutiyet'teki anayasal deneyimler, Cumhuriyet döneminde anayasal düzenin daha ileri bir düzeye taşınmasına temel teşkil etmiştir.

5.15. İKİNCİ MEŞRUTİYET VE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ

Meşrutiyet'in yeniden ilanı ve Kanun-i Esasi'nin yürürlüğe girmesi ile birlikte Osmanlı Devleti basın hayatı yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Halihazırda mevcut olan dergi ve gazeteler özgürleşmiş ve yeni gazete ve dergi sayısı artmıştır. Böylece siyasi hayat daha tarafsız şekilde değerlendirilmiştir. Dönemden Servet-i Fünun gazetesi de oldukça etkilenmiştir. Daha önceki sayılarında edebi ve teknik konular ele alınmışken bu dönem içerisinde meşrutiyetin ilanını duygu yüklü yayınlar ile yayınlamıştır. Ağustos ayına dek Meclis, Meşrutiyet ve hürriyet kavramları üzerinde durmuştur. (Yılmazata, 2018: 28-29). Ancak basın, Cumhuriyet'e sadece olumlu özelliklerinin aksine; olumsuz özellikleriyle de geçmiştir. II. Meşrutiyet döneminde yaşananmış olan basın özgürlüğüne müdahale ve engeller Türkiye Cumhuriyeti dönemine negatif açıdan kalan miraslardan biridir. Buna örnek olarak, Sait Paşa kabinesi, çıkartıkları madde hükümlerine göre hiçbir şekilde basın tarafından eleştirilmeme gücünü elde etmiş ve bunu korumuştur. Ayrıca yine o dönemde konuşulan ve ses yaratan bir başka madde ise kamuoyuna herhangi bir şekilde heyecan yaratacak makale yazılmasının önüne geçilmek istenmesi olmuştur lakin bu madde basın kanununa girmemiştir. Siyasette sürtüşmeler yaratan bu böylesi durumlar siyasi çalkantılara ve muhalefet-iktidar ilişkilerinde gerginliğe sebep olmuştur (Albayrak, 2017). II. Meşrutiyet sonrası dönemde de görüldüğü üzere basın üzerinde kurulan baskıların Türkiye Cumhuriyeti'nde etkilerini görmekteyiz. Basını engellemenin siyasi açıdan kullanılmasının temelleri yine II. Meşrutiyet içerisinde ortaya çıkmış ve devamında Türkiye Cumhuriyeti'nde görülmüştür.

5.16. İKİNCİ MEŞRUTİYET VE KADIN

İlan edilmiş olan bu meşrutiyet ile ülke içerisinde oldukça belirgin bir özgürlük havası vardı. Yaşanmış olan bu özgürlük havasının ortaya çıkarttığı somut olaylara baktığımızda, kadın hareketleri ve grev dalgasının başlamasını görmekteyiz. Halide Edip gibi kadınlar basında kadın hak, özgürlüklerini savunan yazılar çıkartmıştır. Daha önce görülmeyen erkek ile kadının birlikte alışveriş yapma eğilimleri de bu dönemde artmaya başlamıştır. Osmanlı toplumuna entegre edilmek istenen yeni yaşam tarzı ve zihniyet yaratma çabası dönem içerisinde broşürler, gazeteler ve dergilerle yani basın yolu ile sağlanmaya çalışılmıştır (Çavdar, 2019: 115; Gülaçar, 2018: 109-110).

İkinci Meşrutiyet, Türk modernleşmesi açısından en önemli basamaklardan biri değerindedir. Türk demokrasi tarihi için dönüm noktası sayılmış olan bu dönem ayrıca Cumhuriyet dönemine geçiş aşaması olarak da değerlendirilmektedir. Ortaya çıkmış olan taze demokrasi havası ile feminizm kavramı da toplumun hayatında etkisini göstermiştir. Kadınlar açısından bu dönem köklü değişimlere sahne olmuştur. Dönem içerisinde yaşayan birçok yazar, aydın ve siyaset insanı kadın meseleleri ile ilgilenmeye başlamıştır. Dönem içerisinde kadın konusuna değinmemiş yazar ve aydına rastlaması pek zordur (Arslanel ve Özkiraz, 2011: 3; Kurnaz, 1995: 353). Örnek olarak Ahmet Mithat Efendi'nin "Jön Türk" adlı romanında feminizm ve kadına bakış konusu çeşitli sayfalarda çok net bir biçimde ele alınmış ve okuyucuya sosyal mesaj vermek istenmiştir (Efendi, 2016).

Kadınlar bu dönemde milli ve siyasi konular ile ilgilenmesi konusunda teşvik edilmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bağlı olarak kadınlar şubesi kurulmuş bu sayede dernekler dışında kadınlar, sınırlı bir şekilde de olsa siyasal partiler ile ilgilenebilmişlerdir. Cevdet Paşa'nın kızı Emine Semiye Hanım, İttihat ve Terakki ve Osmanlı Demokrat Fırkası içinde yer almış, Şerif Paşa'nın eşi Emine Hanım ise Islahat-ı Esasiye-i Osmaniye Fırkası'nda bulunmuştur. Ancak bu ilgi geniş tabana yayılamamıştır. Ayrıca kadınlar bu dönem içerisinde parlamentoya dinleyici olarak girebilmekteydiler (İlkan, 2018: 58).

İkinci Meşrutiyet dönemine bakıldığı zaman siyasi partilerin ortaya çıkışı, sivil toplum kavramının yeşermesi ve toplumun bu bilinç doğrultusunda hareketlenmesi, hakimiyeti milliyet düşüncesi, basının özgürlüğü ve basının siyasi açıdan da kullanımı, mitinglerin oluşumu, grevler ve boykot hareketleri, parlamento oluşturulması vb. konuların demokrasiye özgü kavramlar olması Cumhuriyet'e giden yolda Türk toplumunun hazırlığı ve denemeleri olarak adlandırılabilir.

Verilebilecek bir başka örnek ise 22 Mayıs 1916 yılında Hukuk-i Aile komisyonu ilk defa olmak üzere toplanmıştır ve 1917 yılına girildiğinde bu komisyon Hukuk-i Aile Kararnamesini

çıkartmıştır. Bu kararname meclise sunulursa oy çoğunluğu sağlayamayacağı endişesi taşıdığı için doğrudan bir kararname olarak kabul edildiği düşüncesi hakimdir. Özellikle 1917 yılında Hukuk-i Aile Kararnamesi ile Osmanlı Devleti'nde aile hukukunun modernleşmiş bir kanuna dönüşmesi hem Türk hukukunun hem de kadın haklarının Cumhuriyet dönemine daha modern girmesini sağlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden olan Ziya Gökalp; 1917 kongresinde bu konuyu pek çok diğer aydın gibi dile getirmiştir. Nişanlanma bu dönemde hukuksal bir kurum şeklinde kabul görmüş ve nişanlanma resmen bir sözleşme olarak kabul edilmiş, hukuki bir değer kazanmıştır, çok eşliliğe bu kararname ile sınırlandırılması getirilmiştir, kocanın karısını boşamak istediğinde sadece sözlü boşayabilmesinden öteye gidilmiş ve bunu hâkime bildirmesini zorunlu kılmıştır. Ancak Türklerin ilk modern aile hukuku olan Hukuk-i Aile Kararnamesi 1919 yılına gelindiğinde kaldırılmıştır (Yurtseven, 2003; Yazıcı, 2015). Bu kararname ve kısa dönemde uygulanması Türk toplumunda Cumhuriyet dönemine girildiğinde sosyolojik olarak daha modern aile kanunlarına geçişin kabulünde oldukça etkili olmuştur.

İkinci Meşrutiyet döneminde kadınların kazandığı haklar ve toplumsal rollerindeki dönüşüm, Cumhuriyet döneminde kadın hakları konusundaki reformlara öncülük etmiştir. Bu dönemde başlayan kadın hareketleri ve sosyal farkındalık, Cumhuriyet'in kadın-erkek eşitliği anlayışını benimsemesine zemin hazırlamıştır. İkinci Meşrutiyet'te kadınların derneklerde ve siyasal partilerde yer alması, parlamentoya dinleyici olarak katılabilmesi ve modern aile hukuku ile ilgili düzenlemeler, sonraki dönemde kadınların siyasal ve sosyal alandaki varlıklarını güçlendiren adımları beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, İkinci Meşrutiyet dönemindeki kazanımlar ile Cumhuriyet dönemindeki kadın hakları reformları arasında süreklilik ve etkileşim olduğu görülmektedir.

5.17. İKİNCİ MEŞRUTİYET VE YÖNETİŞİMİN İLK ADIMLARI

Yönetişim yeni bir kavram sayılmamaktadır. Yönetişim hakkında yapılmış olan tartışmalar milattan öncesi 400'lü yıllara dek dayandırılabilir. Fakat yönetişim olgusu üstünden yapılan tartışmalara bakıldığı vakit en güncel tarihi 1989 yılına dayanmakta. Terim olarak yönetişim ilk defa Kuzey Avrupa'da ve ardından ise bütün dünyada kullanılmıştır. Terimin kökeni 16. Yüzyıla dek götürülebilmektedir. 17. Yüzyılda Fransa'da hükümet ile sivil toplumu uzlaştırmak veya kombine etmek üzerine çalışan esinlendiği belirtilmekte (Demir, 2014; Yüksel, 2000).

İyi yönetişim kavramı, hukuksal ve siyasal yapıdaki reformların iktidardaki siyasileri harekete geçirmek ve yakından izlemeye almak, ayrıca toplum için olana duyarlılık gösterme izlenimi vermek adına ortaya çıkmıştır. 1989 yılında Afrika'nın kalkınması adına ortaya koyulan bir raporda Dünya Bankası "iyi yönetişim" kavramını ilk kez kullandıktan sonra, kapitalist küresel sistemin aktif unsurlarınca da hızlıca benimsenip kullanılmaya başlanılmıştır. Dünya Bankası yönetişim kavramından bahsederken şeffaflık, hesap verme, katılım gibi demokratik yönetimin unsurlarından yararlanmışır. Dünya Bankası bu kavram ile daha demokratik yönetim biçimine geçeceği görüntüsü yaratmak istemiştir (Zabçı, 2002).

Dünya Bankası'nın kapsamlı bir yönetişim tanımı geliştirdiği söylenemez. Dünya Bankası'na göre yönetişim en genel tanımıyla, hesap vermeyi, siyasal çoğunluğu ve hukuk devletini içermektedir. Daha sonra Dünya Bankası'nın hazırladığı çalışmada ise yönetişim kavramı, ülkenin sosyal ve ekonomik kaynaklarını, kalkınma hedefi ile yönetme amacıyla kullanılma biçimi olarak tanımlanmıştır. Dünya Bankası, yönetişim kavramını yeni liberal tezlerin özel girişimin üretkenliğinin artması ve daha az müdahalede bulunmayı sağlayan yönetim biçimi ekseninde inşa etmektedir. Bu açıdan yönetişim kavramı, kolektif süreç içerisinde karar alma ile ilgilidir (Zabçı, 2002; Doğan, 2017).

Bir ülke içerisinde yönetişim anlayışının ana kurumsal mimarı, o ülkenin hukuk sisteminde ortaya konulmaktadır (Canıkarp & Ünlükaplan, 2015). İttihat ve Terakki ile meşrutiyetin yeniden ilan edilmesi, meclisin açılması ve Kanun-i Esasi'nin tekrar geri getirilmesinde Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne yönetişimin temelleri atılmıştır. Ayrıca yine Prens Sebahattin'in adem-i Merkeziyetçi düşüncesi de Türk siyasal tarihi açısından yönetişim algısını geliştirmiş önemli bir adımdır.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 1908 seçimleri dönemi içerisinde Ahrar Fırkası (ki bu partinin kurulmasında bir dönem İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin içerisinde bulunmuş olan Prens Sebahattin'in telkinleri etkili olmuştur.) ve İttihat ve Terakki Cemiyeti seçimlere katılmadan önce kendilerine seçim programı hazırlamışlardır. Ahrar Fırkası'nın siyasi programı adem-i merkezîyetçidir ve İttihat ve Terakki Cemiyeti de Ahrar Fırkası'nın siyasi programından yararlanıp adem-i merkezîyetçi bir siyasi program hazırlamıştır (Akşin, 1980; Dönmez ve Öztürk, 2018).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 yılındaki siyasi programının 1. Maddesinde, vekiller ve hükümet üyeleri Meclis-i Mebusan'a karşı sorumlu olacaktı. Güven oylaması yapılacak ve eğer hükümet gerekli oyu alamaz ise hükümetin düşmüş sayılacağını gerçekleştireceklerini taahhüt etmişlerdir (Tunaya, 2015). Bu maddeyi 1909 yılında Kanun-i Esasi ile uygulamışlardır. Böylece daha önce padişahın yargılanmazlığının ardından artık bakanlar da hükümetin eylemlerinden sorumlu olmuşlar, sorumluluğun kendileri bakanlıklarda yapılmış olan icraatlardan kendi başlarına sorumlu tutulacaklardı (Dönmez ve Öztürk, 2018).

Cemiyet'in siyasi programın 3. Maddesinde ise 20 yaşını bitirmiş olan her Osmanlı erkeğinin servetine bakılmaksızın birinci dereceden seçmen olabileceğini içermekteydi ve Cemiyet'in siyasi programının 4. Maddesinde ise Kanun-i Esasi'nin ilk maddesine uygunluğu karşılandığı koşulu ike siyasi cemiyetlerin kurulmasının önünün açılmasıydı (Tunaya, 2015).

Cemiyet'in siyasi programının 5. Maddesi ve 6. Maddesi ise yerel yönetimleri ilgilendiren maddelerdir. 5. Maddede vilayetlerin yönetim usulünün, yetki genişliğine ve görevler ayrılığı üzerine kurulduğundan bahsetmektedir. 6. Maddede ise birbirine yakın olan nahiye ve köylerin, idari işlem kolaylığı açısından vilayetlerin idari bölünüşlerinin yeniden yapılandırılacağından bahsedilmektedir (Dönmez ve Öztürk, 2018). Cemiyet burada yerel yönetimlerin güçlenmesi adına kararlar alacağını savunması ve bunu halk ile paylaşması, toplumun yönetim algısını düşünmesine neden olmuştur.

Cemiyet'in siyasi programının 8. Maddesinde ise mebuslar en az on kişi toplandığında kanun tasarısı teklif edebileceğini belirtiyordu. 9. Maddede tüm Osmanlı vatandaşlarının kanunun önünde eşit olacaklarından bahsediyordu. 14. Ve 15. Maddelerde ise köylerde yaşayan insanlara düşük faiz ile toprak verme hedefi vardı ve kadastro uygulamasına geçileceği söyleniyordu. 16 ve 17. Madde ise eğitim ile alakalıydı. Eğitimin tek biz düzen ile gideceği ve tüm okulların devletin kontrolüne bağlanacağından bahsediliyordu. 18 maddede ekonomik ilerleme ve tarımın gelişmesi ile ilgiliydi (Dönmez ve Öztürk, 2018). Farklı mebusların on kişi olmak şartıyla yeni kanun tasarısı ortaya koyabilmesi, yönetişimin kolektif faaliyetlere katılan aktörler ve kurumlar arasındaki güç bağıllığı ile açıklanabilir (Sobacı, 2007). Toplumun eğitime önem verilmesi, ekonominin başarı ile yükseltilmesinin amaçlanması, bütün Osmanlı halkının eşitliğine vurgu yapılması aslında programın Ahrar Fırkası'nın adem-i merkezîyetçi düşünceden alınmış olması ile İttihatçı düşüncede de yönetişimin düşünsel temelleri atılmıştır.

Ahrar Fırkasından bahsetmişken tabii ki Ahrar Fırkası'nın kuruluşunda önemli bir konumda olan Prens Sebahattin'den de bahsetmek gerekmektedir. Kendisinin yazmış olduğu eserde bireycilik ile birlikte, merkezi yönetimin gücünün kısıtlanması ve yerel yönetimlerde liyakat ile seçilen kişilerin yönetiminin oranının artmış olduğu ülkelerin; insanlığın ileri ve refahlıkla en önde olan toplumlara sahip olduğuna vurgu yapmıştır. Merkezîyetçiliği geri kamu yaşamı örgütü olarak görmüş, özel yaşamın düzenden uzak olduğunu savunmuş; merkezîyetsizliği ise kamu yönetiminde iş alanına göre güçlerin ayrılması ve sonucunda her alanda sorumlu ve yetkili kişilerin bulunması olarak değerlendirmiştir. Ayrıca kamuda belirgin bir ilerleme arzulanıyorsa ancak bu yöntem ile elde edilebileceğine vurgu yapmıştır. Hatta Tanzimat öncesi ve sonrasındaki hükümetlerin ve ayrıca meşruti ve parlamenter hükümetlerin Osmanlı Devleti'nde merkezci özelliği taşıması aynı çöküş tehlikesini barındırdığını savunmuştur. (Sebahattin, 2021: 41-43). Yukarıda yazılan örneklerle ek, Prens Sebahattin'in bu düşüncesiyle İkinci Meşrutiyet döneminde yönetim kavramının düşünsel yapıtaşlarının atıldığı görülmektedir.

İkinci Meşrutiyet döneminde atılan yönetim temelleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde hukuki, siyasal ve idari yapılar üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Özellikle hukuk devleti anlayışı, hesap verebilirlik, şeffaflık ve katılım gibi kavramların kökleri, bu dönemde

yapılan reformlarla şekillenmiş ve Cumhuriyet'in idari reformlarına ilham vermiştir. Eğitim, ekonomik kalkınma ve toplumsal eşitlik gibi alanlarda Meşrutiyet döneminde dillendirilen hedefler, Cumhuriyet'in erken dönem politikalarında kendine yer bulmuştur.

5.18. İKİNCİ MEŞRUTİYET VE GREV HAREKETLERİ

Osmanlı Devleti tarihine bakıldığında bilinen ilk grevin 1872 yılında İstanbul Beyoğlu Postahanesi çalışanları tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu tarihten sonra İkinci Meşrutiyet'in ilanına dek geçen süre zarfında ancak 50 civarı grev gerçekleşmiş ve bu grevlerin çoğunluğu örgütsüz hareketlenmeler olmuştur. İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte istibdat rejiminden çıkan işçiler, liberal siyasi ortamın vermiş olduğu güç sayesinde ve İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra yaklaşık yüzde 20'lik enflasyonun kendi emeklerinin üstünde kaldığı düşüncesiyle ücret artışı talebinde bulunmuşlar ve talepleri yerine getirilmeyince örgütlü grev dalgası hareketlerine girişmişlerdir. İşçiler İkinci Meşrutiyet'in kuruluşundan itibaren altı ay içerisinde yaklaşık 100 üzeri grev hareketinde bulunmuşlardır. Ayrıca 1908 tarihinden önce işçi sendikaları ve işçi örgütlenmeleri sayı ve aktiflik açısından oldukça zayıf ve güçsüzdü. Ancak 1908 tarihinden sonra bahsettiğimiz gibi özgürlük düşüncesinin yükseldiği bir ortamda işçi sendikaları ve örgütlenmeleri artmıştır. Ayrıca dünyadaki diğer işçi örgütleriyle ilişkiye geçen ilk işçi sendikası Mürettibin-i Osmaniye Cemiyeti 1908 yılında kurulmuştur (Zürcher, 2021: 120; Karakışla, 1998).

Cumhuriyet'in 1923'te ilan edilmesinin ardından, Türkiye'de özellikle ekonomik alanda ciddi bir çöküş yaşanıyordu. Çünkü Kurtuluş Savaşı, ülkenin zaten sınırlı olan sermaye birikimini büyük ölçüde tahrip etmişti. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, 1923 yılı itibarıyla Türkiye'de işsizlik ve yoksulluk geniş bir şekilde yayılmakta idi. Ancak, yine de belirli ölçülerde örgütlü bir işçi kitlesinin varlığından söz edilebiliyordu. O yıllarda Türkiye'deki işçi nüfusu, çoğunlukla sanayinin gelişmiş olduğu bölgelerde yoğunlaşmıştı. Ülke genelindeki toplam işçi sayısı ise yaklaşık 110.000 civarındaydı. İşçilerin koşulları, sendikal haklar ve özgürlükler açısından ele alındığında ise, Osmanlı döneminden miras kalan Tatil-i Eşgal Kanunu'nun sınırları içinde şekillenen bir tablo ile karşılaşılmaktadır (Hikmet, 2007).

1924 yılında kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, sosyal ve ekonomik haklara dair belirgin bir düzenleme içermemekle birlikte, çalışma ilişkilerine yönelik sendikal haklar, toplu pazarlık, grev, sosyal güvenlik, sağlık ve konut gibi haklardan bahsedilmemiştir. Ancak, buna rağmen 1925 yılına kadar işçi örgütlenmeleri konusunda hızlı bir ilerleme gözlemlenmiştir. Örneğin, hükümetle yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle 1924'te feshedilen Türkiye Umum Amele Birliği'nin sol görüşlü yöneticileri, Amele Teali Cemiyeti'ni kurmuşlardır. 12 Ağustos 1924 tarihinde İstanbul'daki işçi örgütlerinin birleşerek kurduğu bu cemiyet, 1925 yılında "ulusal sendikalar zirvesi" niteliğinde bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıya Türkiye'nin farklı bölgelerinden sendika ve dernek temsilcileri katılmış, toplantı sonunda oluşturulan komisyon, mesai saatleriyle ilgili bir yasa tasarısı hazırlayarak TBMM'ye sunmuştur. Aynı dönemde, Şeyh Sait İsyanı da patlak vermiştir. İsyanın bastırılması amacıyla 1925 yılında çıkarılan Takrir-i Sükun Kanunu, Amele Teali Cemiyeti ve diğer işçi örgütlerine ciddi baskılar getirmiş, bu durum Türk işçi hareketi ve sendikacılığında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu baskılar sonucunda, tüm işçi örgütlerinin ortadan kaldırılması süreci yaşanmış ve Amele Teali Cemiyeti de 1928'de kapatılmıştır. Ancak, bu yasa ve baskılara rağmen işçilerin çalışma ve yaşam şartlarında herhangi bir iyileşme sağlanamayınca, grevler devam etmiştir. İstatistikler, 1925 ile 1933 yılları arasında toplam 35 grev yaşandığını göstermektedir. Bu grevler sırasında, ulaşım ve iletişim gibi stratejik sektörlerde çalışan işçiler, İstiklal Mahkemeleri tarafından yargılanmış ve ağır cezalara çarptırılmıştır (Hikmet, 2007).

Her iki dönemde de işçi hareketlerinin önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Osmanlı döneminin sonlarına doğru, özellikle İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte, işçilerin örgütlenmeye başladığı ve taleplerini daha açık bir şekilde dile getirdikleri bir ortam oluşmuştur. 1908'den sonra, liberal siyasi atmosferin etkisiyle işçi sendikaları artmış ve işçiler daha fazla hak talep etmeye başlamıştır. Bu dönemdeki grev hareketleri, işçilerin ekonomik ve sosyal haklarını elde etme çabalarının bir parçasıydı. Ancak Cumhuriyet dönemi, özellikle 1924 sonrası, işçi hareketlerinin daha sıkı bir devlet kontrolü altına girdiği bir dönemi işaret etmektedir. 1925'teki Takrir-i Sükun Kanunu ve sonraki baskılar, işçi örgütlenmelerinin önünü tıkamış, sendikaların

güçlenmesi engellenmiştir. Bu iki dönem arasındaki en belirgin fark, Meşrutiyet döneminde işçi hareketlerinin özgürlükçü bir ortamda şekillenmesi, Cumhuriyet döneminde ise devletin müdahalesi ve baskıları ile sınırlanmasıdır.

6. SONUÇ

Türk siyasal tarihi açısından İkinci Meşrutiyet dönemi, gerek toplumsal yapıyı gerekse siyasal düzeni etkileyen pek çok gelişmeyi içinde barındırması nedeniyle kritik bir dönüm noktasıdır. Bu dönem, hem siyasi sistemdeki dönüşümün hem de toplumsal aktörlerin demokratik süreçlere katılımında yaşanan değişimlerin başlangıcını temsil etmektedir. Parlamenter sistemin işlerlik kazanmaya başlaması, halkın siyasal karar alma mekanizmalarına etkisinin artması ve bireysel hakların daha fazla gündeme gelmesi gibi olgular, bu dönemi yalnızca tarihi bir süreç değil, aynı zamanda Türk demokrasisinin temel taşlarının döşendiği bir laboratuvar haline getirmiştir.

Dolayısıyla İkinci Meşrutiyet, demokrasi açısından da önemli bir konuma sahiptir çünkü bu süreç, modern demokrasinin en önemli unsurlarından olan temsil, siyasal katılım ve rekabet gibi kavramların ilk kez sistematik bir şekilde deneyimlendiği bir zemin oluşturmuştur. Bu dönemin, yalnızca siyasal yapıdaki reformlarla değil, toplumsal hareketlilik, hak arama bilinci ve siyasal muhalefetin örgütlenmesi gibi demokrasiye hayat veren unsurlar açısından da köklü etkiler bıraktığı açıktır.

Türk siyasal tarihi açısından İkinci Meşrutiyet dönemi, gerek toplumsal yapıyı gerekse siyasal düzeni etkileyen pek çok gelişmeyi içinde barındırması nedeniyle kritik bir dönüm noktasıdır. Bu dönem, hem siyasi sistemdeki dönüşümün hem de toplumsal aktörlerin demokratik süreçlere katılımında yaşanan değişimlerin başlangıcını temsil etmektedir. Parlamenter sistemin işlerlik kazanmaya başlaması, halkın siyasal karar alma mekanizmalarına etkisinin artması, sivil toplum kuruluşlarının sayısındaki artış ve bireysel hakların daha fazla gündeme gelmesi gibi olgular, bu dönemi yalnızca tarihi bir süreç değil, aynı zamanda Türk demokrasisinin temel taşlarının döşendiği bir laboratuvar haline getirmiştir.

Çalışmada, İkinci Meşrutiyet dönemi içerisinde orta sınıfın, demokratik değerler uğruna verdiği mücadelenin önemli sonuçlar doğurduğu vurgulanmaktadır. Bu süreçte, ilk kez toplumun belirli bir kesimi mecliste resmi olarak temsil edilmeye başlanmış ve bu durum, halkın siyasal süreçlere katılımını sağlayan önemli bir adım olmuştur. Ayrıca, kadınların siyasette aktif bir şekilde yer almaya başlaması, kadınların hukuk karşısındaki tanınırlığının artması gibi toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde, millî ekonomik politikaların uygulanmaya başlanması, yerli üretimin desteklenmesi ve ekonomik bağımsızlık hedefine yönelik adımlar, hem ekonomik kalkınma hem de siyasi bağımsızlık açısından Türkiye'nin geleceğine dair önemli bir zemin oluşturmuştur.

Diğer yandan, siyasi rekabetin oluşmaya başlaması, toplumun ilk kez bu tür bir rekabetin ne olduğunu deneyimlemesine ve siyasal anlamda daha dinamik bir süreçle tanışmasına olanak tanımıştır. Bu durum, halkın siyasette farklı görüş ve fikirlerin varlığını kabul etmesine ve demokratik süreçlere daha etkin katılım göstermesine yardımcı olmuştur. Ayrıca, meclis içindeki etkin gruplara karşı muhalefetin örgütlenmesi, demokrasiye doğru atılan bir başka adımdır ve siyasi çeşitliliğin temellerinin atılmasına olanak sağlamıştır. Bunun yanı sıra, sivil toplum kuruluşlarının artışı, halkın kendi haklarını savunma ve sosyal meselelerde etkin bir rol oynama bilincinin güçlenmesine katkıda bulunmuş, böylece demokrasinin gelişimine önemli bir ivme kazandırmıştır. Tüm bu olaylar, Türk demokrasisini olumlu yönde etkilemiş ve demokratik bir toplumun inşa edilmesinde temel yapı taşlarını oluşturmuştur.

Detaylıca incelendiğinde, İkinci Meşrutiyet dönemi ve sonrasındaki gelişmelerin, Türk toplumunun demokrasiye bakış açısını şekillendiren önemli bir dönüm noktası olduğu görülmektedir. Bu süreçte, özellikle mutlak monarşi döneminin ardından meşruti monarşiye geçişin getirdiği değişimler, toplumun demokrasi anlayışını dönüştürme noktasında önemli bir rol

oynamıştır. Ancak, bu dönüşümün her kesimde eşit şekilde gerçekleşmediği, farklı sınıflar arasında önemli farklar olduğu anlaşılmaktadır.

İlk olarak, mutlak monarşi döneminde ve meşruti monarşiye geçişte, toplumun alt sınıflarının demokrasi anlayışından uzak, daha çok muhafazakâr bir tutum sergilediği görülmektedir. Bu kesim, tarihsel olarak demokrasiye dair yeterli bilinç ve donanımına sahip olmamış, dolayısıyla demokratik haklar konusunda da pasif bir tutum izlemiştir. Diğer taraftan, Jön Türkler ve orta sınıf, demokrasiye uygun bir yaşam tarzı geliştirme konusunda istekli olmuş, demokrasiye olan inançları ve bu inancı topluma aşılama konusundaki çabaları belirleyici olmuştur. Bu sınıfın, halkın demokratik değerlerle tanışmasında ve bu değerlerin kökleşmesinde aktif bir rol oynadığı söylenebilir.

Ancak, bu gelişmelerin sonucu olarak, alt sınıflar, Jön Türklerin ve üst sınıfın çabaları sayesinde demokrasiye dair bazı haklara sahip olsa da, bu süreç çoğunlukla alt sınıfların katılımından yoksun bir şekilde ilerlemiştir. Demokrasiye sahip olma ve demokratik gelişimi destekleme tutkusunu, daha çok belirli bir sınıfın özlemi olmuştur. Alt sınıfların ise bu gelişime dair doğrudan bir katkı sunma, haklarını arama ya da demokrasiye olan bağlılıklarını gösterme konusunda ciddi bir eksiklikleri olduğu ortadadır.

Sonuç olarak, bu toplumsal kesimler demokrasiye dair bir bilinç geliştirme fırsatından mahrum kalmış ve genellikle sorumluluktan uzak kalmışlardır. Bu durum, özellikle demokrasiye karşı negatif bir tutumla karşılaşıldığında, bu kesimlerin demokrasiyi savunma ve koruma refleksinden yoksun kalmalarına yol açmıştır. Bu tür bir eksiklik, Türkiye Cumhuriyeti'nin demokrasi açısından karşılaştığı en büyük sorunlardan birini teşkil etmektedir. Yani, demokrasiye inanç ve bağlılık yalnızca belirli bir sınıf tarafından taşınmış ve bu sınıfın dışındaki grupların, demokrasiyi savunma noktasında zayıf kalması, demokratik gelişim için uzun vadede ciddi engeller oluşturmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk de Ankara ileri gelenlerini toplayarak yaptığı konuşmada bu konudan bahsetmiştir: *“Kişiler düşünür olmadıkça, haklarını anlamış bulunmadıkça, topluluklar da herkes tarafından, iyi veya kötü, her istenen yöne sürüklenebilirler. Kendini kurtarabilmek için herkesin, kendi mukadderatı ile kendinin ilgilenmesi gerekir. Aşağıdan yukarıya, temelden çatıya doğru yükselen bir kuruluş elbette kuvvetli olur. Ancak, şüphe yok ki, yukarıdan aşağı olmak zorunluluğu da vardır.”* (Galoğlu, 2021: 27-28).

Türk siyasi ve demokrasi tarihini derinlemesine anlamak isteyen okuyucu ve araştırmacıların, özellikle Jön Türklerin İkinci Meşrutiyet dönemi boyunca uygulamaya çalıştıkları politikaları incelemeleri büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu dönem, Türk demokrasisinin temellerinin atıldığı, demokratik değerlerin ilk kez somut bir şekilde sahneye çıktığı bir dönemi yansıtmaktadır. İkinci Meşrutiyet dönemi, sadece siyasi anlamda bir değişimi değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel alanda da dönüşümün işaretlerini vermiştir.

Türk siyasi ve demokrasi tarihini derinlemesine anlamak isteyen okuyucu ve araştırmacıların, özellikle Jön Türklerin İkinci Meşrutiyet dönemi boyunca uygulamaya çalıştıkları politikaları incelemeleri büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu dönem, Türk demokrasisinin temellerinin atıldığı, demokratik değerlerin ilk kez somut bir şekilde sahneye çıktığı bir dönemi yansıtmaktadır. İkinci Meşrutiyet dönemi, sadece siyasi anlamda bir değişimi değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel alanda da dönüşümün işaretlerini vermiştir. Bu dönemde, Jön Türklerin politikaları doğrultusunda yapılan reformlar ve girişimler, halkın siyasal katılımını artırmak, siyasi özgürlükleri genişletmek ve bir anayasal düzenin temellerini atmak gibi hedeflere yönelik atılan adımlar, Türk demokrasisinin gelişim sürecinin bir ön provasını oluşturmuştur. Demokrasiye dair yapılan bu deneysel uygulamalar, ilerleyen yıllarda Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi yapısını etkileyen önemli bir referans noktası olmuştur.

Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nde demokrasiinin gelişimini inceleyen araştırmacıların, İkinci Meşrutiyet dönemi içerisinde yaşanan bu politik dönüşümleri göz önünde bulundurarak, cumhuriyetin demokratik temellerinin nasıl şekillendiğini daha iyi anlayabilecekleri açıktır. II. Meşrutiyet dönemi, sadece bir siyasi evrim sürecinin değil, aynı zamanda toplumun demokratik bilinçlenmesinin de yaşandığı bir dönem olarak, Türk demokrasi tarihinin kritik bir dönem

noktasıdır. Bu nedenle, dönemin politikalarının, toplumsal yansıma ve sonuçlarının incelenmesi, demokrasinin kökleşmesi yolundaki en önemli referanslardan birini sunmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review: Externally peer reviewed.

Conflict of Interest: The author declared that she has no conflict of interest.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

- Acun, F. (2007). Osmanlı'nın Torunları Cumhuriyet'in Çocukları: Osmanlıdan Cumhuriyet'e Değişme ve Süreklilik. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39-64.
- Ahmad, F. (2020). *İttihat ve Terakki 1908 - 1914*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ahmad, F., & Rustow, D. A. (1976). İkinci Meşrutiyet Döneminde Meclisler: 1908-1918. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 245-284.
- Akalın, M. (2017). 1908-1977 Arası Seçimleri. *Şehir ve İrfan Araştırmaları Dergisi*, 58-65.
- Akıncı, A., ve Usta, S. (2015). Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan İç Faktörlerin Etkisi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1-52.
- Akşin, S. (1980). *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Akşin, S. (2017). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Albayrak, S. (2017). *İrtica'nın Tarihçesi - II Meşrutiyet İslamcılığı ve Siyonizm*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Arai, M. (2016). *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Armağan, S. (1967). Türkiyede Parlamento Seçimleri. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 45-100.
- Arslanel, M. N. ve Özkiraz, A. (2011). İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1-10.
- Aykaç, Z. (2021). Cumhuriyetin Devrildiği Siyasi Miras: II. Meşrutiyet. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 635-652.
- Ayna, B. ve Kuyuncu, F. (2021). 22. Meşrutiyet'in İlanı Sonrasında Sadrazam Kamil Paşa ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İktidar Mücadelesi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 67-82.
- Birecikli, İ. B. (2008). Yüzüncü yılında II. Meşrutiyet'in İlanı Üzerine Bir İnceleme. *Gazi Akademik Bakış*, 211-226.
- Birinci, A. (2020). *Hürriyet ve İtilaf Furkası 2. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Canıkalp, E. ve Ünlükaplan, İ. (2015). Yönetişim Kalitesi ve Yönetişimin Ölçülebilirliği. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 81-100.
- Czygan, C. (2010). Reflections on Justice: A Young Ottoman View of the Tanzimat. *Middle Eastern Studies*, 943-956.
- Çavdar, T. (2019). *Türkiye'nin Siyasi Tarihi*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Çelebi, N. ve Asan, H. T. (2014). Meşrutiyet dönemi eğitimi ve insan/birey yetiştirme paradigmaları analizi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 262-270.
- Çelik, B. (2014). Osmanlı Avrupasında Seçim Deneyimleri 1908 ve 1912 Osmanlı Mebusan Meclisi Seçimleri. *II. Uluslararası Balkan Sempozyumu: Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Defter-i Hâkânî*, (s. 541-564). Podgorica, Karadağ.
- Çiçek, Ö. (2019). İttihat ve Terakki Partisi: Tarihsel ve Kuramsal Bir Değerlendirme. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 107-123.
- Çınarlı, Ö. ve Safi, İ. (2019). İngiliz Yazılı Basımına Göre Bab-ı Ali Baskını ve Uluslararası Sonuçları. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 1786-1808.
- Demir, A. (2014). Klasik Kamu Yönetimi Yapısından Yerelleşmeye Geçiş: Yönetişim Kapsamında Bir Değerlendirme. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 151-171.
- Demir, S. (2019). II. Meşrutiyet Dönemi Hakimiyet-i Milliye Düşüncesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Çağdaş Düşünce Hayatı Dergisi*, 50-63.
- Doğan, K. C. (2017). Yönetişim Kavramı Ve Türkiye'de Demokratikleşme Reformları: Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsman) Örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 267-287.

Dönmez, G. ve Öztürk, C. (2018). İttihat ve Terakki Cemiyetinin Siyasi İktidar Anlayışı: İttihat ve Terakki Cemiyeti Bonapartist Miydi? *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 201-217.

Efendi, A. M. (2016). *JönTürk*. İstanbul: Halk Kitabevi.

Elove, M. E. (1952). İkinci Meşrutiyet Döneminin Siyasi Hayatına Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 183-235.

Fedayi, C. (2020). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hakimiyet-i Milliye ve Demokrasi. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 151-164.

Fshazi, F. (2008). 2. Meşrutiyet ve Arnavutluk'taki Osmanlı Algısı: Arnavutlarla Osmanlı'nın Düşman Olduğu O An". *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 161-178.

Galoğlu, M. (2021). *Milli Mücadele Tarihi -III Üçüncü Meşrutiyet (1920) Birinci Büyük Millet Meclisi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Gökbayır, S. (2012). Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 61-96.

Gülaçar, A. G. (2018). II. Meşrutiyet Dönemi İktidar Oluşumu Sürecinde Basının Rolü. *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 119-120.

Güneş, İ. (1992). 1912 Seçimleri ve Eskişehir'de Meydana Gelen Olaylar. *Belleten*, 459-482.

Gürdoğan, B. (1959). İkinci Meşrutiyet Devrinde Anayasa Değişiklikleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 91-105.

Gürpınar, H. R. (2021). *Efsuncu Baba*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hikmet, K. (2007, 12 1). *Tek Partili Dönemde İşçi Örgütlenmeleri ve Sendikal Hareketler*. sendika.org: <https://sendika.org/2007/12/tek-partili-donemde-isci-orgutlenmeleri-ve-sendikal-hareketler-kemal-hikmet-16972> adresinden alındı

İlhan, S. (2018). İkinci Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını. *Bayterek International Journal of Academic Research*, 56-76.

Kaan, O. (2021). II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal Gelişmelerinin Türkiye Demokrasi Tarihine Etkileri. *İtobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 346-368.

Karakışla, Y. S. (1998). Osmanlı İmparatorluğu'nda 1908 Grevleri. *Toplum ve Bilim. Toplum ve Bilim*, 187-208.

Karpat, K. H. (2021). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Keklik, E. (2020). İkinci Meşrutiyet Döneminde Eğitim Sorunu ve Osmanlı Aydınları. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 1487-1517.

Köker, L. (2020). *Mondernleşme Kemalizm ve Demokrasi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kuran, A. B. (2000). *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Kurnaz, Ş. (1995). *Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı'ya Armağan*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Mumyılmaz, A. (2019). Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Darbe, Ordu ve Vesayet. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 17-27.

Olgun, K. (2004). 2. Meşrutiyet Dönemi Seçim Sistemi ve 1912 Seçimlerinde İzmit Sancağında Uygulanışı. *Tarih Dergisi*, 139-154.

Olgun, K. (2012). Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Ara Seçimler (1908-1912 Dönemi). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1-24.

Öngüç, B. (2021). 1912 Seçimleri: Demokratik Seçim İlkeleri Işığında Kısa Bir İnceleme. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 307-323.

Reyhan, C. (2008). Jön Türk Hareketi Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve. *Gazi Akademik Bakış*, 121-138.

Sarıbay, A. Y. (2001). *Türkiye'de Demokrasi ve Politik Partiler*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Savaş, M. (1998). İkinci Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terâkki ve Basın. 1-24.

- Sebahattin, P. (2021). *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?* Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Shaw, S. J. (2016). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye Cilt: 2*. İstanbul: E Yayınları.
- Sobacı, M. Z. (2007). Yönetişim Kavramı ve Türkiye'de Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 219-236.
- Şakacı, B. K. (2009). Osmanlı Devleti'nde Yerel Seçimlerin Gelişimi. *Türk Yurdu Dergisi*.
- Tunaya, T. Z. (1960). *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketi*. İstanbul: Yedigün Matbaası.
- Tunaya, T. Z. (1998). *Hürriyetin İlanı İkinci Meşrutiyetin Siyasi Hayatına Bakışlar*. İstanbul: Yeniğün Haber Ajansı.
- Tunaya, T. Z. (1998). *Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt: 1 İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (2015). *Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt 3: İttihat ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- TÜİK. (2012). *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Varlı, A. ve Koraltürk, M. (2010). II. Meşrutiyet'ten Erken Cumhuriyet'e Milli İktisadın Sürekliliği ve İzmir İktisat Kongresi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 127-142.
- Yazıcı, A. (2015). Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi (1917) ve Sadreddin Efendi'nin Eleştirileri. *EKEV Akademi Dergisi*, 567-584.
- Yılmazata, M. (2018). 2. Meşrutiyet, Bosna-Hersek İlhak Krizi ve Osmanlı Matbuatı. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, 24-41.
- Yurtseven, Y. (2003). 1917 Tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi ve Osmanlı Aile Hukukuna Getirdiği Yenilikler. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 199-250.
- Yüksel, M. (2000). Yönetişim Kavramı Üzerine. *Ankara Barosu Dergisi*, 145-159.
- Zabçı, F. Ç. (2002). Dünya Bankasının Küresel Pazar için Yeni Stratejisi: Yönetişim. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 151-179.
- Zeyrek, S. (2013). II. Meşrutiyet Döneminde İktidar- Muhalefet Çekişmeleri Üzerine Genel Bir Bakış. *Uşak Sosyal Bilimler Dergisi*, 25-58.
- Zürchrer, E. J. (2021). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.